

Botan.

1310

Bibliotheca
Electoralis publica.
B. An. 516.

C. F. Holzmayer sc.

Phys. 2866. 6

TRACTATUS
De
ARBORIBUS CONI=
FERIS ET PICE CON=
FICIENDA

*Aliisq; ex illis Arbo=
ribus provenien=
tibus,
Opera*

JOHANNIS CONTRA=
DIAXII M.D. LXXI.
Accessit in Fine Epi=
stola de Antimonio.

Iena
Apud Joh. Bielcken.
1679.

TRACTATUS
DE
ARBORIBUS
CONIFERIS

ET
PICE CONFECIENDA,

Aliisque ex illis Arboribus
provenientibus,
in lucem editus

à
JOHANNNE CONRADO
AXTIO,
Medicin. Licentiate.

JENÆ,
Impensis JOHANNIS BIELKII,
Bibliop.

Typis SAMUELIS KREBSII,
M. DC. LXXIX.

TPACTATUS

DE

ARBORIBUS

CONSERVANDIS

ET

PICIS CONSERVATIONE

CIVITATIS

Alte Drucke des Arboretums

in Dresden

1717

CHRISTIANUS CORNARIUS

Druck

in Dresden

CHRISTIANUS CORNARIUS

Druck

in Dresden

1717

*Viris Magnificis, Nobilissimis, Amplissi-
mis atque Experientissimis*

**DN. HERMANNO
CONRINGIO,**

**Philosophiæ & Medicinæ Do-
ctori, hujusque ut & Politices in
Academia Julia Professori cele-
berrimo,**

**DN. HENRICO
MEIBOMIO,**

**Medicinæ Doctori, hujusque
in Academia Julia Professori ex-
imio, nec non Serenissimi Ducis
Brunsvicensium & Luneburgen-
sium Archiatro,**

*Dominis Præceptoribus, Fautoribus at-
que Patronis suis et a tem-
venerandis*

**Omnigenam Prosperitatem à Deo
precatur**

JOHANNES CONRADUS AXTIUS.

Non ignoro, Viri celeberrimi,
me Vobis plus debere, quàm
unquam repondere possum.
A Vobis enim habeo, quic-
quid in Arte Medica possideo, Vos me
plus quàm paterno amplexi estis amo-
re, omnia quæ ad excolenda mea stu-
dia fuerunt utilia Vos & viva voce &
Scriptis mihi suppeditastis. Inprimis
Tu Nobilissime Domine MEIBOMI
beneficiis & liberalitate tua me Tibi
ita obligasti, ut, quomodo debitum
persolvam, equidem nesciam. Tu
non solum me Arte Medica imbuiisti,
sed insuper in mensam suscepisti, & a-
lia necessaria per biennium gratis
præbuiisti. Ideoque me rectè facere
autumo, si Vos Parentum loco æta-
tem honorem, semperque adnitar, ut
Vobis pro tantis beneficiis in me
col-

DEDICATIO.

5

collatis gratiam referam, vel saltem
habeam. Sæpius autem cogitanti,
quid Vobis rependam, sese obtulit hic
libellus, quem lubens Vobis offero.
Fateor quidem esse parvum, sed præ-
fixa Vestra Nomina facient magnum.
Accipite hunc tanquam debitæ meæ
erga Vos gratitudinis exiguum si-
gnum, meque uti olim, sic nunc fa-
vore vestro prosequimini. Valete
Viri Optimi, mihi que ut hæcenus
fecistis, imposterum favete. Dabam
Arnstadiæ pridie Calend. Aprilis
1679.

A 3

Bene.

Benevolo Lectori

Salutem dicit

JOHANNES CONRADUS AXTIUS.

HAbes hîc, benevole Lector, descriptionem Arborum coniferarum, inprimis autem Abietis, piceæ & Pinastri cujusdam paulò accuratiorum, quia, quæ in illis observanda sunt, præsens observare potui. In his invenies quædam à me negata, quæ alii affirmarunt. Affirmant nempe Abietem & Piceam florere, quod est falsum, rudimenta enim conorum rubra putarunt esse flores. Adscribunt piceæ folia nigriora, latiora, molliora, leviora, minus pungentia, quod est falsum, talia enim in Abietibus observantur, non in Piceis. Adscribunt Abieti conos longas, quòd itidem falsum, breviores enim sunt Abietis
coni,

AD LECTOREM.

coni, Piceæ autem multò longiores. Crede mihi omnia hæc diligentius coram contemplanti. Addidi etiam descriptionem reliquarum Arborum coniferarum, sed minus accuratam, quia illas nostris in locis contemplari non licet. Adjeci insuper modum colligendi resinam & conficiendi picem, quem hæctenus à nemine ita esse traditum memini. Disservi etiam pauca de aliis rebus ex his arboribus venientibus. Addidissẽm etiam vires & usum medicum harum rerum, nisi mihi quædam, quæ huc spectant, deessent. Has autem propediem, Deo volente, publici juris faciam, præsertim si hicce labor tibi erit gratus. Quid sibi epistola subnexa velit, ex ipsa intelliges. Vale.

A 4

CAP.

Σὺν Θεῷ.

CAPUT I.

De Abiete.

MOdum faciendæ picis de-
scripturus non abs re esse
judicavi, si de arboribus
resiniferis aliquid in ante-
cessum differam. Arbores
autem resiniferæ aliæ producunt co-
nos, aliæ baccas, aliæ alios fructus.
Hic tantum de coniferis agam & pri-
mum de Abiete. Abies, Græcè ἐλά-
τη vocatur, quæ vox aliàs etiam signi-
ficat involucrum fructus palmæ arbo-
ris imò ipsum fructum. Gallice *Sapin*
& *Arvet*, Italicè *Abete*, Hispanice
Abeto, Germanicè, eine Danne/Dan-
nenbaum, Est arbor procera & excel-
sa,

CAP. I. DE ABIETE. 9

sa, pinumque altitudine superat, caudex ejus rectus est, inferius enodis, æqualem ferè crassitiem habet usque ad ramos. Hæc pars vocatur à Plinio lib.16. cap. 33. & Vitruvio lib.2. cap. 11. *Sapinus*, superior autem pars nodosa, *Fusterna*. Errat itaque Bellonius, qui peculiare genus ex Sapino facit. Cortex ejus est albicans & fragilis. Rami in circulum circa truncum crescunt, interdum quatuor, interdum quinque, interdum sex aut plures, & hoc continuant usque in cacumen; singulis enim annis novam congeriem ita arbor protrudit, ut facilè inde colligere possimus, quot annorum sit arbor. Quidam ramorum sunt in terram reflexi, quidam non, sed prius fieri puto à pondere musci albidioris, qui sæpius copiosissimè in ramis abietum provenit. Utrinque furculos ut plurimum habent instar crucis; ut plurimum dico, interdum enim unus tantum furculus

Abies

culus

culus ab uno tantum latere prorumpit. Scribunt autores, quod folia utrinque ex lateribus ramorum emergant, quod tamen falsum esse testantur abietes saltus nostri Thuringiaci, proveniunt nimirum folia non solum in lateribus, sed etiam in superiore & inferiore ramulorum parte, sed illa ita ad latera se deflectunt, ut intuentibus tantum ex lateribus emersa videantur. Nostræ folia habent in superiore parte non quidem dilutæ, ut alii scribunt, sed saturæ viriditatis, averfâ autem paululum candicantia, quæ ex superiore parte erumpunt breviora sunt, quam quæ ex lateribus & inferiore parte. Plinius lib. 16. cap. 24. scribit: *folia esse infecta pectinum modo, piceæ, abieti.* Quid vocabulo illo *infecta* vult, equidem nescio: folia enim minime sunt infecta, sunt tamen ita ferè disposita, uti dentes in pectine. Hinc falsum est, quod Dodonæus

Pemptad.

Pemptad. 6. lib. 5. cap. 6. scribit: *folia ramulos ac eorum propagines nullo ordine digesta circumdant, oblonga, teretia & leviter mucronata.* Neque enim ramulos circumdant, sed ut dixi, omnia ad latera se flectunt, neque etiam sunt teretia, sed latiuscula, foliis taxi fere similia, & semper virentia. Scribunt autores, quod leviter pungant, sed minimè pungunt, in acumine enim in minutissimam furculam dividuntur, partes tamen illæ non ita acutæ sunt, ut pungant, in medio linea quadam secundum longitudinem sunt notata. Lignum habet album, molle & leve. Theophrastus 3. de histor. cap. 10. dividit in duas species, in masculam nempe & fœminam, quæ foliis inter se distant. *Mari*, dicit esse acutiora, magisque pungentia, flexaque magis. *Quamobrem aspectu crispior tota arbor videtur: quin & materia differunt. Nam fœminæ candidior, mollior,*
operi-

operibusque facilior, atque totus caudex procerior. Mari autem variatior, latior, durior; medulla refertior, atque in totum aspectu deterior. Nuci maris pauci nuclei parte priore insunt. Fœmine nulli omnino ut Macedones referunt. Folium pinnatum, atque in angustius tendens, ut tota species concameratum, sanè imitetur. Simileque potissimo cyathis (sive ut alii legunt fornicibus) Bœotorum appareat, densum adeo est, ut nec nivem, nec imbrem transmittat. Descriptio hæc abietis maris omnino convenit cum nostra picea. Radices non altè descendunt, ita ut facile à ventis validioribus radicetenus è terra eruantur. Conos illi alii tribuunt palmæ longitudine, piceæ conis similes, in quibus semen est subalbum sine ulla medulla. Sed multo sunt breviores. Coni enim piceæ sunt quadruplo majores. Squamis constant in superiore parte latis, sub quibus latet semen

sub-

subalbum superius alatum, plenum acri & pingvi humore. Theophrastus lib. 3. histor. cap. 6. ait: abietem paulò ante solstitium florere, floremque ejus esse κόκκινον i. e. cocei colore. Sic Plinius lib. 16. cap. 26. scribit: *Abies flores croci colore circa solstitium, semen reddit post Vergiliarum occasum.* Hoc Matthiolus negat & dicit, abietem in Tridentinis montibus & flore & fructu carere. Sed si verum est Theophrasti abietem marem esse piceam, uti apud doctos Convenit, rectè quidem negavit Matthiolus illam ferre florem, minus tamen rectè affirmavit, illam nullos ferre fructus, nam & abies minores, & picea majores fert conos, forsan Matthiolus conos in abiete non observavit, quia illi tantum in cacumine arboris crescunt. Theophrastum autem, Plinium & alios, qui abieti tribuunt flores fefellerunt primum prorumpentes piceæ con-

B

ni,

matthiol

ni, qui ante solstitium proveniunt, & aspectu sunt jucundissimi. Alii enim fabæ magnitudine, alii etiam minores aut majores apparent, tanta rubedine præditi, ut nihil supra, singuli squamulis suis sunt vestiti, & progressu temporis paulatim fiunt virides. Abies in montibus altis nascitur, hinc Virgilius Eclog. 7. ita canit:

*Fraxinus in sylvis pulcherrima, pi-
nus in hortis,*

*Populus in fluviis, abies in montibus
altis.*

In Germaniæ & Bohemiæ sylvis frequentissima. Inter corticem ejus & corticem arborum juniorum oriuntur quædam tubercula, quam nostrates *Dannblattern* vocant, ex quibus si vulneratur fluit præstantissima illa refina laricæ consistentia similis, sed magis transparens, amaricans, & ut Dodonæus refert, saporis citrii mali corticem proximè referens. Hanc Ita-
lorum

lorum vulgo *Lagrino* vocatur, h. e. *lacryma abietis*. Matthiolus putat lib. 3. comp. med. de illa veteres nihil literarum monumentis consignasse. Siccam etiam fert resinam, si cortex fissus aut vulneratus est. Abies Baccho olim erat sacra, hac enim Thyades sacrificantes coronabantur & abiegnos ramos gestabant, uti videre est ex hisce versibus:

ὦ Σεμέλας τροφοὶ Θῆβαι
 στεφανῶσθε κισῶν,
 βρύετο βρύετο χλοηρᾶ
 σμίλακι καλλιάρπω,
 καὶ κτ̄ βακχιῶσθε δρυὸς,
 ἢ ἐλάτας κλάδοισι. h. e.

O Semeles altrices Thebe,
Coronemini hedera.
Cingite, cingite virenti
Smilaci fructifera,
atque bacchemini quercus,
sive abietis cinctæ ramis.

B 2

Sic

Sic Xenophanes in Salibus :

--- --- --- --- εἰς σεφάνους

ἐστῶσι δ' ἐλάται πυκινὸν περὶ δῶμα. i.e.

in coronas

*consistunt abietes pulchram circa
domum.*

Ad usus quotidianos sæpissimè expetititur, & non solum materiam nobis præbet ad ignem accendendum, quo nos tempore hyberno calefaciamus, cibos cerevisiamque coquamus, sed & ad plura utensilia adhibetur. Ex ligno enim abiegno facimus dolia, quæ picantur, cupas, capedines, truas, capulas aliaque quamplurima vasa cerevisiaria, aquaria, culinaria. Facimus ex illa scandulas, asseres, nec minus adhibetur ad extruendas domus aliaque ædificia. Salomon Rex pavimentum templi Hierosolymitani texit tabulis abiegnis. Fiunt ex illa mali altissimi & alia ad naves pertinentia, ad quas non minus olim, quam hodie adhi-

adhibebant, uti videre est ex Virgilio 5. Æneid.

*-- furit immissus Vulcanus habenas
Transtra per, & remos & pictas abiete
puppes.*

Unde etiam abies pro ipsa navi usurpatur apud eundem 8. Æneid.

Labitur uncta vadis abies.

Equum etiam Trojanum ex abiete fuisse fabrefactum innuit idem Virgilius 2. Æn.

*Instar montis equum divina Palladis
arte*

*Ædificant, sedaque intexunt abiete
costas.*

Tabulæ itidem pictoriæ ex illo fiunt & alia innumera.

CAPUT II.

De Picea.

Piceam Latinorum esse Theophrasti abietem masculam certum est.

B 3

Gal-

Gallicè vocatur *Pesse*, Italicè *Pezzo*,
 Hispanicè *Pino negro*, Germanicè
Schwarz Dannenbaum / nostrates
 vocant *Fichten*. Procera est arbor &
 nascitur in montibus caudice recto,
 uti abies, cortice est rubescente, nul-
 lo modo fragili ut in abiete, sed lento
 & flexili: illum usurpant coriarii, ut
 refert Caspar Schyvenckfeld in Cata-
 logo Stirp. Siles. lib. 1. ad densanda
 coria, hunc vulgo vocant *Loch*. Nostri
 coriarii loco hujus adhibent corticem
 quercus. Ramos habet abieti ramis
 similes, & ita ordinatos, non quidem
 in terram deflexos, sed ad cœlum spe-
 ctantes. Folia sunt dilutæ viriditatis,
 nec ita ut in abiete pectinum modo
 disposita, sed ex duobus furculorum
 lateribus & ex superiori parte pro-
 rumpunt, nec inferior prorsus est nu-
 da, sed illa ad latera flectuntur, ut
 intuentibus inferior pars nuda videat-
 ur, quæ autem in superiore parte
 crescunt,

crescunt, non ita ad latera ut inferiora
flectuntur. Surculi ramorum piceæ
plura habent folia quam abietis, hinc
etiam majorem & opacam faciunt
umbram, ut vix radii solares penetra-
re possint, quod Silius Italicus opti-
mè scivit, dum lib. i. Punic. ita de tem-
plo quodam urbis Carthaginensis ca-
nit:

*Urbe fuit media sacrum Genitricis
Elisæ*

*Manibus, & patria Tyriis formidinis
cultura;*

*Quod taxi circum, & piceæ squalen-
tibus umbris*

*Abdiderant, cœlique arcebant lumine
templum.*

Non ita sunt lata ut in abiete, sed bre-
via, parva, acuta, pungentia. Rectè
negat Plinius lib. 16. cap. 25. piceam
exhilarari flore & immerito hanc ob
causam à Dalechampio notatur, qui
scribit: *Piceæ florem oblongum at ru-*

B 4

bentem

bentem quivis observare potest. Fefellit illum sine dubio color, putavitque conos tanta rubedine non esse præditos, sed si diligentius inspexisset, fanè aliter scripsisset, sunt enim nihil aliud quam conuli prorumpentes & rubentes, uti in capite antecedenti scripsi, & nihil omnino floribus simile, præter colorem repræsentantes. Picea conos fert teretes spithamæ longitudine, extremitatibus ramorum annexos, & deorsum pendentes, quod propter pondus ipsorum fieri autumno, ex meris squamis coalitos, in medio scapum habent longum, cui squamæ sunt adnatæ, quæ in medio sunt latæ, in superiore parte acuminatæ & tenues, in inferiore autem parte, ubi scapo annectuntur, angustiores, crassiores tamen, mediæ, majores sunt, infimæ & supremæ paulo minores. Singulis in latere exteriori annectitur longum & latiusculum foliolum, superius paululum

lum

lum incisum, in interiore parte annectitur illis geminum semen, magnitudine seminis cnici, superius alatum, colore fuscum. Optimè hæc figuris expressit Camerarius in Matthiolo suo Germanico lib. 1. cap. 21. Semen plenum est olei cujusdam fragrantissimi, lingvamque acrimonia sua ferientis. Totus conus, si recens ex arbore venit, plenus est resina & gratum spirat odorem. Mense Septembri sunt maturi. Quando cortex vulneratur, in magna copia effluit resina, ex qua nostrates picem destillant. Nascitur in montibus & sylvis, præsertim in locis frigidioribus, hinc etiam Virgilius lib. 2. Georg. piceam, taxum & hederam foli frigidioris indicia esse scribit;

*-- -- at sceleratum exquirere frigus
Difficile est. Piceæ tantum taxique nocentes*

*Interdum, aut hederæ pandunt vestigia
nigræ.*

B. 5

Luga-

1611

Lugubris est arbor, quapropter apud veteres in domibus lugubribus Patri-
ciorum, amissis fratribus, liberis &
propinquis apponebatur, feceruntque
eam Diti sacram, uti refert Alexander
ab Alex. lib. 3. Genial. dier. cap. 7.
Adhibita etiam est Picea in funeribus
ad exstruendos rogos, quibus cadave-
ra cremabant. Sic illam in funere Mi-
feni Hectoris tubicinis adhibebant,
uti Virgilius lib. 6. Æn. canit:

-- -- -- -- Tum jussa Sibyllæ
Haud mora, festinant flentes, aramque
sepulchri

Congerere arboribus, cæloque educere
certant.

Itur in antiquam sylvam, stabula alta
ferarum:

Procumbunt piceæ, sonat icla securi-
bus ilex:

Fraxineæque trabes, cuneis & fissile
robur

Scinditur: advolvunt ingentes monti-
bus ornos.

Lignum

Lignum accensum inprimis resino-
sum fumum edit atrum, & omnia ad
quæ pertingit nigrore afficientem,
Materia ad omnia illa adhibetur, ad
quæ abies, non tamen ita frequenter.
Plinius lib. 17. cap. 12. scribit: um-
bram picearum & abietis esse vene-
num, sed experientia repugnat.

CAPUT III.

*De Pinu sylvestri vul-
gari seu Pinastro.*

Pinorum sylvestrium plura sunt ge-
nera, hic describam eam, quæ in
nostris locis provenit. Pinastrum au-
tem puto esse illam arborem, quæ à
Theophrasto vocatur πίτυς, cuius o-
pinionis etiam Plinius videtur fuisse.
Theophrastus enim lib. 1. histor. cap.
15. scribit: τῶν ἢ ἀγρίων αἰείφυλλα
ἐλάτη, πέυκη, πίτυς. Hunc locum

Plinius lib. 16. cap. 21. ita vertit: *Sylvestrium generis folia non decidunt Abietis, Larici, Pinaastro &c.* Nostrates illam vocant *Kienbaum* sive *Kiefern* / caudicem habet interdum distortum, sæpissime tamen rectum, cortex in inferiore parte arboris plenus est rimarum, atque scaber, colore quodammodo cineraceus, in superiore autem parte plenus squamarum & rubicundus, in ramis tenerioribus lauri modo livescit. Surculos ramorum habet fragiles, qui si frangantur, apparent inter corticem & corticem minuti pori, ex quibus resina exsudat. Adultæ arbores ramos habent minimè rectos, sed simosos. Folia habet tenuia, rigida, multò longiora foliis abietis & piceæ, semper gemina ab uno veluti tubulo exeuntia, in ipso exortu connexa, in interiore parte, quâ sese conspiciunt, concava, acuta sunt, pungentia, gustu adstringentia, undiquaque ramos vestiunt.

durant annos. Lignum exterius albicat, interius rubescit. Asseres & alia quæ ex ligno pinastri conficiuntur, maximè si resinosa sunt, magis laudantur, quàm quæ ex ligno abietis aut piceæ fiunt, idque propter gratum odorem & duramentum. Ex ramis optimi fiunt vinearum pali. Autor Herbarii Lugdunensis scribit: *pro floribus sunt juli, quos hyeme profert.* Sed fallitur, nullos enim observavi julos, verùm primo vere gemmas protrudit oblongas squamatas longitudine digiti, quæ procul intuentibus videntur juli, sed paulatim fiunt longiores & foliis vestiuntur. Has sine dubio Autor ille julos esse putavit, quod tamen est falsum. In sylvis Germaniæ & aliis septentrionalibus regionibus large provenit.

CAP.

CAPUT IV.

De Pinu sativa.

Pinus sativa, Græcè πικύνη ἰμμερῶ, Gallicè *Pia*, Italicè & Hispanicè *Pino* vocatur, arbor est procera, quapropter illam Horatius od. 3. lib. 2. ingentem vocat:

*Qua pinus ingens, albaque populus
Umbra[m] hospitalem consociare amant
Ramis.*

Et od. 10. lib. 2.

*Sæpius ventis agitatur ingens
Pinus.*

Virgilius eam ob causam vocat altam.
2. Georg.

*Et te, Bacche, vocant per carmina læta,
tibi que*

Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.

Crassum habet caudicem in summitate ramos multos producens, qui in
ramu-

ramulos alios rotundos dividuntur. Folia habet dura, tenuia, oblonga, aculeata, quapropter à Poëtis vocatur acuta. Ovidius lib. 2. de arte:

*Ovaque sumantur, nec non humentia
mella,*

*Quasque tulit folio pinus acuta
nucis.*

Ex candido virentia, comarum instar extremas ramorum partes ambientia, semper virent. Conos habet magnos, solidos, ex multis duris & lignosis squamis compactos, in quibus nuclei oblongi & fusci lacunatis toris sunt inclusi. Interior nucleus albidus tenui vestitur tunica flavi coloris, quæ facilè à nucleis digitorum ope amoveri potest. Sapor nucleorum dulcis est ac jucundus, substantia pingvis & oleosa. Coni vocantur à Martiale lib. 13. epigr. 25. poma Cybeles, quia nempe pinus Cybelæ seu Rheæ olim erat sacra:

Poma

*Poma sumus Cybeles : procul hinc discede
viator,*

*Ne cadat in miserum nostra ruina,
in gremium tibi caput.*

Materia pini rubescit, gravis est, & in-
tus liquore quodam madet, non du-
rat, nisi in siccitate, ut ait Palladius
lib. 12. tit. 15. Circa Ravennam non
procul ab Adriatico mari sæpius inve-
nitur, ita & in aliis Italiae locis, præfer-
tim in hortis cœnobiorum; in hortis
enim omnium lætissimè crelcit, uti vi-
dere est ex Virgilio Eclog. 7.

*Fraxinus in sylvis pulcherrima, Pinus in
hortis,*

*Populus in fluviiis, Abies in montibus
altis.*

Invenitur etiam in Gallia Narbonensi
circa Marsiliam, in Hispania; & in ori-
entis provinciis plurimis, uti in Mæ-
nalo monte Arcadiae altissimo, sicut
testatur Virgilius Eclog. 8.

Mæn-

*Mænalus argutumque nemus, Pinosque
loquentes*

Semper habet.

Item in Ida celebri Troadis monte, uti
ex eodem videre est Æneid. 5.

*Concidit : ut quondam cava concidit
aut Erymantho*

*Aut Ida in magna radicibus eruta
Pinus.*

Ita etiam in Vesalo monte Liguriæ,
quem ideo Virgilius 10. Æneid. pini-
ferum vocat :

*--- multos Vesalus quem pinifer annos
Defendit.*

multisque aliis in locis. Plinius lib. 16.
cap. 42. scribit ; illam necare germi-
na ; sed Palladius in Novembri cap. 7.
ait : *Pinus omnibus, que sub ea seruntur,
prodesse creditur.* Et Theophrastus lib.
3. cap. 15. de causis scribit : *Pinus quo-
que benigna omnibus propterea esse pu-
tatur, quod radice simplici, altaque sit :*
seritur enim sub eam & myrtus & laurus
&

*Et alia pleraque : nec quitquam prohibet
radix, quo minus hæc libere augescere va-
leant. Verum Plinio non semper est
credendum. Proprium autem est illi
ut falso solo lætissimè se expandat. Sa-
cra olim fuit Pani sive Fauno pasto-
rum Deo , quare etiam aram Panis
fronde pini ornabant , imò ipse Pan
fronte pini se coronabat, hinc Ovidius
epist. 5. ita canit :*

*Cornigerumque caput pinu præcinctus
acuta*

*Faunus in immensis , qua tumet Ida ,
jugis.*

Et lib. 1. Metam. fab. 18.

*Pan videt hanc pinuque caput præcin-
ctus acuta*

Talia verba refert.

Item lib. 14. Metam. fab. 15.

--- --- Pinu præcincti cornua Panes.

Sic lib. 1. Fastor.

*Pars tibi , qui pinu tempora nexa geris.
Scribunt alii, illam etiam sacram fuisse
Rheæ*

Rheæ Matri Deorum. Atys enim siue puer fuerit Phrygius siue sacerdos Rheæ, cum perpetuam virginitatem se seruatuum pollicitus esset, nec tamen seruasset, à Dea in furorem est percitus, in illo furore cum genitalia sibi execut, violentasque manus sibi inferre voluit, Dea miserta illum in pinum convertit. Hinc Rheæ arborem illam sacram fecerunt, uti videre est in Ouidii 10. Metam.

Et succincta comas, hic sutaque vertice

Pinus,

Grata Deum Matri. Siquidem Cybeleius

Atys

*Exiit hanc hominem, truncoque indit
ruit illo.*

Postea ejus sacerdotes pinu coronati sacrificabant. Horatius etiam pinum villæ suæ imminentem Dianæ consecravit od. 22. lib. 3.

Montium custos nemorumque virgo,

Quæ laborantes utero puellas

Ter

*Ter vocata audis, adimisque letho
Divã triformis.*

Imminens villæ tuæ Pinus esto.

Maximè expetitur pinus ad naves fabricandas, hinc etiam vocatur nautica à Poëtis. Virgilius Eclog. 4.

*Hinc ubi jam firmata virum te fecerit
ætas*

*Cedet & ipse mari vector, nec nautica
pinus*

Mutabit merces.

Er Georg. 2. --- *dant utile lignum*

Navigiis pinos.

Sæpius etiam pinus pro ipsa navi accipitur apud Poëtas. Virgil. 10. Æneid.

*Quos patre Benaco velatus arundine
glaucâ,*

Mimius infesta ducebat in æquora pinu.

Quin & ipsæ naves in nymphas mutatae apud eundem 10. Æn. se vocabant pinus.

Nos sumus Idææ sacro de vertice pinus

Nunc pelagi nymphæ.

Argo-

Argonautarum itidem navis argus ex
pinubus erat fabrefacta, uti itidem ex
poëtis videre licet, quam etiam pi-
num vocant. Horatius epod. 6.

Non huc Argoo contendit remige pinus.

Ita Ovidius epist. 6.

*Quid mihi cum Mingis? quid cum Tri-
tonide pinu?*

Sic Catullus de nuptiis Pelei & The-
tidos:

*Peliaco quondam prognata vertice
pinus*

*Dicuntur liquidas Neptuni nâsse per
undas*

Phasidis ad fluctus, & fines Ætæos.

Orpheus scribit illam fuisse fabrefa-
ctam ex pinubus & quercubus.

*καὶ χαροπὸν πολὶ χεῦμα γενηθῆτες
ἔλξατο νῆα*

*Ἄργὼ πεύκησιν τ' ἠδὲ δρύσι γομφο-
θεῖσαν. h. e.*

*As placidos læti in fluctus deducite
navem*

Ex

*Ex pinus Argo, & quernis trabibus
compactam.*

Euripides etiam illam vocat *πεύκειν*,
i. e. *pinum*. Malos etiam ex pinu faci-
unt, unde Lucanus 2. Belli civil.

*Dum juga curvantur mali, dumque ar-
dua pinus*

Erigitur, pavidi classis siluere magistri.

Lignum pineum olim loco facis ac-
cendebant, & in variis ritibus usurpa-
bant. Adhibebant pinum in februis
seu lustrationibus, uti canit Ovidius
lib. 2. Fastor.

*Ipse ego Flaminia poscentem februa vidi,
Februa poscenti pinea virga data est.*

Item 4. Fastor. in lustratione ovium
jubet urere tedam, quæ ex pinu utplu-
rimum fit.

*Ure mares oleas, tedamque herbasque
sabinas.*

Hinc non rarò pinus usurpatur pro
face ex pinu facta, ut apud Virgil. 9.
Æneid.

socios-

-- -- sociosque incendia poscit orantes
Atque manum pinu flagranti fervidus
implet.

Item:

Parte alia horrendus visu quassabat
Etruscam

Pinum & fumiferos infert Mezentius
ignes.

Sic Ceres quærens Proserpinam incen-
debat duas pro lampade pinus, uti ca-
nit Ovidius 4. Fastor.

Alta jacet vasti super ora Typhoëos Ætna:
Cujus anhelatis ignibus ardet humus:
Illic accendit geminas pro lampade pinus
Hinc Cereris sacris nunc quoque teda
datur.

Et lib. 5. Metam. fab. 7.

Flammiferas pinus manibus succendit
ab Ætna,

Perque pruinosas tulit irrequita tene-
bras.

Faces pineæ olim etiam usurpabantur
in nuptiis: nova nupta enim ad lectum
genia-

DE PINU SATIVA. 37

genialem quinque facibus noctu ad-
mittebatur. Has faces ex pinu arbore
parabant, quia pastores in raptu Vir-
ginum Sabinarum faces ex hac arbore
accendisse feruntur. Sic ait Virgilius
Amatum Latini Regis uxorem pinum
flagrantem ad nuptias Turni & Lavi-
niæ gestasse, cum Æn. 7. ita canit:

*Ipsa inter medias flagrantem fervida
pinum*

*Sustinet, ac nata Turnique canit hyme-
neos.*

Apud Lusitanos mos erat, ut novam
nuptam duo patrimi & matrimi pueri
ad virum comitarentur, tertius autem
præibat & facem accensam ex pinu
præfererat. Videatur de his Alexan-
der ab Alex. lib. 2. dier. genial. cap. 5.
Sic in Isthmo victores coronabantur
corona pinea, uti idem refert lib. 5.
cap. 8. Plinius ex pinu succinum flue-
re scribit, quod & de abietibus Olaus
Magnus refert, sed falsum hoc esse

G

testa-

testatur experientia. In Troade apud Heptaporum fluvium pinus fuit miræ altitudinis, quam pulchram vocarunt. De qua Strabo lib. 13. hæc habet : *De pulchra pinu Attalus, qui primus regnavit, ita scribit, ambitum ejus esse pedum viginti quatuor, altitudinem à radice sexaginta & septem, postea in tria scissam equaliter inter se distantia, & iterum in unam apicem cohiberi. Totam ejus altitudinem esse duorum jugerum & quindecim cubitorum. Nunc nulla est, inquit Pius II. Pontifex in descriptione Asiæ Minoris cap. 68. habent & arbores suam mortem, aut percussæ cadunt, aut suo tempore arescunt.*

CAPUT V.

De aliis pinus sylvestris speciebus.

Herbarium Lugdunense alias adhuc describit pinus sylvestres, & distin-

DE ALIIS PINUS SYLV. SPECIEB. 39

distinguit illas in fructiferas & steriles. Sterilem vocat non ideo, quod nullum edat fructum, sed quia nuclei edules non sunt. Fructiferam iterum dispescit in Idæam seu montanam & maritimam. *Montana*, sunt verba Autoris, *sativæ* similis est, nuces edit similes, solidas, ex simili squamarum congerie compactas, resinosas, odoratas. Hujusmodi *montanæ* pinus in multis Hispaniæ & Lusitaniæ montibus crescunt, adeò fructuosæ, ut inde maxima nucum pinearum copia per totam Galliam distrabatur. *Maritimæ* prope fossas Marianas non procul ab urbe Monspelio permultæ proveniunt, in spatioso pinetæ pinearum nucum copia celeberrimo, supradictis similes, nisi quod nux earum brevior, rotundior, celerius debiscit, autore Theophrasto. *Montanarum* autem amplior, longior, diutius in sese compressa manet. Sed has duas species non alias esse puto, quam pinum *sativam*,

vam, aliam tamen atque aliam nancisci
formam pro diversitate foli & cœli,
ubi provenit. Hoc innuit ipse Autor
illius libri, cum inquit: *Causa hæc est,*
quod in arenoso solo maritimis parcius
alimentum suppeditatur, ideoque minor
est, ac strigosior nux. Præterea ob ma-
ris afflatum, litus apricum, austri in ma-
ritimo tractu crebro flantis occursum
nux citius recluditur, non aliter, quam
cum ab arbore decerptam igni admove-
mus, ut aperiatur: contra vero largius
alimentum montanis suggeritur, & mon-
tium aër natura frigidior, nuces se rese-
rare non finit, imò comprimit. Immeri-
to autem carpi ibidem Matthiolum
existimo, qui scribit, pinos sylvestres
in maritimis Senensibus fructum ferre
spithamam longum, pyramidis figura,
firmum, solidum, nec facilè dehiscen-
tem. Sine dubio enim diligens Bota-
nographus Matthiolus & ipse Senensis
in agro Senensi diligentius conos in-
spexit,

DE ALIIS PINUS SYLV. SPECIBB. 41
spexit, & quæ scripsit, ipse observavit.
Cæterum sunt & aliæ species pinorum
sylvestrium & quidem primò Tubulus
Plinii, quem Ananienses in Tridenti-
no *Mugo* appellant, Latine potest dici
pinus sylvestris repens, provenit in
summis cacuminibus montis Anani-
ensium in Ravenna sine caudice, ramos
à radice circumquaque fundit, qui
longo tractu per terram tubulorum
modo repunt, decem aut quindecim
cubitos longi, graciles, enodes, faci-
unt ex illis circulos, quibus dolia vi-
naria cinguntur, sunt enim flexiles &
tenaces. Conus ejus est similis fructui
pinus sylvestris vulgaris, paulò tamen
major, resinofus & grati odoris. Præ-
terea alia est species, quam Itali *cem-
bro* seu *cermolo* vocant, nascitur fre-
quenter in Tyrolensi comitatu & aliis
circumjacentibus locis, in Vulturenæ
& Rhætorum montibus, in agro Tri-
dentino & aliis locis, quæ septentrio-
nem

nem spectant. Arbor est speciosa proceritate, ramosa. Cortex prope terram est rugosus, in superiore caudicis parte & in ramis est lævis & subalbidus ut in abiete. Rami sunt distorti. Folia habet longa & mucronata, ex singulis tuberculis quina prorumpunt, in extremis furculis ita coacervantur, ut penicillum referant. Coni piceæ conis crassitudine sunt similes, molles, resinosi, è nigro purpurascetes, fragiles, in quibus nuces reperiuntur triquetrae pinus nucleis minores, teneræ & fractu faciles, ita ut dentibus facile rumpantur, hisce insunt nuclei dulces, albicantes, subruffa contecti membrana. Caudex resinam fundit albam & odoratam. Aliam pinum marinam describit Dodonæus, *illa, inquit, duorum hominum staturam subinde non excedit: folio pini brevior: fructu coni forma oblongo & turbinato, multam resinam proferente: hujus duæ sunt*

sunt

DE ALIIS PINUS SYLV. SPECIEB. 43
*sunt species fructus magnitudine tantum
differentes. Aliam speciem nobis ex-
hibet Carolus Clusius, quam se in solo
Murciano regno reperisse scribit, quæ
hominis staturam vix attingit, foliis
minutis veluti laricis, sed perpetuis:
cono parvo ac nucleis parvis. Fluit
ex his omnibus resina alba & odorata.
Plures alias species pinus sylvestris
describunt Autores, quos benevolus
Lector adeat, mihi sunt ignotæ, ideo-
que genuinam descriptionem dare
non possum.*

CAPUT VI.

De Teda.

PLinius lib. 16. cap. 10. sex genera
arborum coniferarum enumerat,
Pinum nempe, Pinastrum, Tubulum,
Piceam, Laricem & Tedam. Sed Mat-
thiolus, Bellonius & Caspar Hoffman-

nus rectè Plinium erroris insimulant, quod ex vitio aliquo arboris singulare genus constituat. Teda enim nihil aliud est, quam morbus arborum quarundam pingvium, quo ita augetur humor earum natus, ut suffocentur. Defendit quidem Plinium Autor Herbarii Lugdunensis & reprehendit Matthiolum & Bellonium, quod Plinium falsi erroris insimulassent, quasi verò Plinius nunquam errasset, qui tamen sæpius in re herbaria, cujus imperitus fuit, hallucinatus est. Non rarò enim ex eadem herba diversa ejus appellatione deceptus diversa genera fecit. Quid igitur mirum, si ex teda peculiare genus arboris constituerit. *Sextum genus, inquit Plinius, est teda proprie dicta, abundantior succo, quam reliqua, parcior, liquidior, que quam picea, flammis ac luminis sacrorum etiam grata.* Jacobus Dalechampi ad hunc locum, *malè hæc, in-*

inquit, & tamen sui immemor paulò post dicit, Tedam significare arborem sui generis, ignotam Theophrasto. Sed ex ipsius Plinii verbis apparet illum ibi intellexisse tedam Theophrasti, & ex illa fecisse singulare genus, quæ tantum est vitium seu morbus arboris. Dicit enim quod flammis ac lumini sacrorum sit grata. Scimus autem in sacris usurpasse olim tedam Theophrasti. Sæpissime namque Plinius Theophrasti verba non rectè percepit & pessimè vertit, quod ipse Dalechampius observavit. Theophrastus lib. 3. histor. cap. 10. de teda ita scripsit: *Morbum pinis accidere talem Idæi incolæ narrant: cum non solum cor, sed etiam pars externa caudicis in tedam transiverit, tunc strangulari quodammodo, quod spontè accidit ubertate arboris largissima, quoad quis conjectare possit. Teda enim totum efficitur. Ergo hæc pini propria affectio est.* Si itaque

C 5

teda

teda propria affectio est pini, quomodo igitur singulare genus potest esse. Similiter ex esula scabiosa plerumque genus peculiare constituunt, cum tamen vitium sit cyparissiae, saepius enim cyparissiam & scabiosam esulam in una eademque radice inveni, certo argumento hanc esse vitium illius, aequae rubigine esse affectam. Hoc unicuique diligentius investiganti erit obvium. Causam autem tedae refert Theophrastus 6. causar. cap. 15. *Pinus enim, inquit, radicem agit teda totam refertam, ut ante dictum est. Ratio eadem quae in animalibus est, quod pars alimenti, quae ferbuerit, excocta que sit, quoniam purgatissima est, assidet, & collecta, densataque pinguedinem reddit. Reliquum vero sursum transmissum, partes quae supra terram eminent, nutrit: non per illam pinguedinem subiens, sed per alios quosdam meatus. Nam quae in tedam omni ex parte mutatae sint, obese-*
tate

tate moriuntur, ut dictum est. Cum nullum transitum habeant spiritus, strangulantur: sicut animalibus accidit, quæ ultra modum pingvuerint. Quippe meatus omnes frequentia pinguedinis obturantur, ut spiratio ad finem usque transire minimè valeat. Quibus igitur vel nulla penitus, vel non multa, callosaque inest pingvedo, his nunquam talis crassatio evenit: at quibus inest, iis nimirum evenit scilicet vi fervoris exuperantis. Ex teda olim fecerunt picem, & adhuc in quibusdam locis faciunt, sed quia teda in tanta copia non invenitur, ut sufficiat ad picem conficiendam, arte quadam ex pinu fecerunt tedam. Modum describit Theophrastus lib. 9. histor. cap. 2. Idæi, inquit, ubi arboris caudicem cortice dispoliarint, quod parte solari, binis aut ternis à terra cubitis facere consuevere, confusum istuc fieri non sine teda uno cum plurimum anno affirmant. Idque cum

C 6

securi

*securi detraxerint, secundo iterum anno
teda locum expleri, & tertio pari modo.
Posthac ob eam paulatinam incisuram
arborem extenuatam, putrefactamque
humili facile à flatu prosterni, tum ejus
cor extrahi (hoc enim tedam maximè
præfert,) nec non & radicem effodi. Ita
teda proprius & peculiaris morbus est
pini. Et tedæ five faces ex pinu fie-
bant, uti testantur veteres. Sic Virgi-
lius 9. Æn.*

*---- sociosque incendia poscit orantes,
Atque manum pinu flagranti fervidus
implet.*

*Tum verò incumbunt, urget præsentia
Turni:*

*Atque omnis facibus pubes accingitur
atris.*

*Diripuere focos: piceum fert fumida
lumen*

*Teda & commistam Vulcanus ad astra
favillam.*

Sic Æneid. 7.

Ipsa

*Ipsa inter medias, flagrantem fervida
pinum*

Sustinet.

Hic Servius per pinum tedam pineam intelligit. Ita Ovidius in Epistolis:

*Ut vidi, ut perii, nec notis ignibus arsi,
Ardet ut ad magnos pinea teda Deos.*

Item 4. Fastor.

*Illic accendit geminas pro lampade
pinus,*

*Hinc Cereris sacris nunc quoque teda
datur.*

Ceres nempe quærens Proserpinam, accendit duas faces ex pinea teda. Ita Catullus in Epithalamio Juliae & Manlii.

--- manu

Pineam quate tedam.

Convertuntur autem & Pinastri in tedam, imò etiam Picea & Larix, teste Plinio lib. 16. cap. 10. *Laricis morbus est, ut teda fiat.* Tedam Germani vertunt Kienholzk / Græcè δὰς vel δά-

C 7

δίου.

diov. Nostrum Rien / quod usurpant
 ad ignem accendendū, faciunt ex cau-
 dicibus, qui post cæsos pinaestros,
 quorum mentio supra cap. 3. facta est,
 aliquandiu in libero aëre steterunt.
 Hoc effodiunt sylvicolæ, scindunt in
 assulas & divendunt. Ex his caudi-
 cibus uritur etiam nostris in locis pix
 nigra liquida, quam Ståncker vocant,
 hanc includunt in doliola & vendunt,
 quâ opiliones utuntur ad inungendas
 oves, hâc enim inunctione scabies ab
 illis arcetur. Herbarium Lugdunen-
 se lib. 1. cap. 11. scribit, illam pastores
 & rusticos in tractu Massiliensi ex oxy-
 cedri lignis assulatim concisis elicere.
 Præterea teda non tantum significat
 arborem & ligna, ex quibus picem
 confecerunt, sed etiam lignum oblon-
 gum ex teda factū, quod accenderunt
 & loco facis aut candelæ usurparunt,
 imo omnia ligna, quæ oleo, pice aut
 cera

cera illinuntur & accenduntur, ut facis loco luceant. Ita fecerunt faces lustrales, quas tedas vocarunt, uti illas describit Claudianus 6. Consul. Honorii.

*Lustralem sic triste facem, cui lumen
odorum*

*Sulphur cœruleo, nigroque bitumine
fumat,*

*Circum membra rotat doctus purganda
sacerdos,*

*Rore pio spargens & dira fugantibus
herbis*

*Numina, terrificumque Jovem, Trivi-
amque precatus,*

*Trans caput aversus manibus jaculatur
in austrum,*

Secum rapturas cantata piacula tedas.

In nuptiis etiam cum nova nupta ad lectum genialem admittebatur, quinque faces præibant, quas ab ædilibus accendi & ex pino fieri erat auspiciatissimum, quia in raptu Sabi-
narum

narum paltiores ex hac arbore faces fecisse dicuntur, uti jam supra in capite de pinu memini, hinc teda seu fax ex teda sumitur pro conjugio apud Poëtas. Silius Italicus 2. Punic.

--- --- --- *dulcesque marito*

Effluxere tori, & subiere oblivia teda.

Virgilius 4. Æneid.

Si non pertesum thalami tedæque fuisset.

Et Seneca in Agamemnone. *Nec regna socium ferre, nec teda possunt.*

CAPUT VII.

De Cedromagna.

CEdri duæ sunt species, una major, quæ conos fert, altera humilis, quæ baccas juniperinis similes profert. De majore hîc agendum, quæ etiam dicitur Phœnicia, aliis etiam *Cedrelate*, Gallice *Cedre*, Italicè & Hispanicè *Cedro*, Germanicè *Cederbaum*. Est autem

tem

DE CEDRO MAGNA. 53

tem Cedrus arbor procera, omnes fere arbores reliquas coniferas superans. Caudex ejus saepe ita crassus est, ut teste Theophrasto, quatuor hominum ulnae eum complecti nequeant: Cortex à terra usque ad ramos in an-
no asper est, in superiore parte laevis atque glaber. Color corticis exterius est cinereus, interius ruber. Rami admodum fragiles non procul à terra ex caudice erumpunt, quem orbiculatim ambiunt, ut in omnibus fere arboribus coniferis. Inferiores late se circumfundunt, paulatim autem fiunt minores, ita ut quo propius accedunt ad cacumen, eò fiant breviores. Sic eminus intuentibus pyramidalis forma apparet. Folia sunt veluti pini, breviora tamen & minus aculeata, ex uno nodo plura erumpunt, odorata. Coni non ita sunt crassi ac pinei, quinque aut sex digitorum longitudine, subfulvi, obtusi, semen inest magnitudine

dine

dine vinacei dulcē , succo quodam odorato circumfusum. Squamæ illorum non sunt admodum duræ. Non deorsum pendent , sed cœlum spectant, & ut scribit Bellonius , ita tenaciter adhærent ramulis , ut citra particulam illorum minimè avelli queant. Radices habet multas & crassas , per summam terram repentes. Ligni materia durissima , nec cariem , nec vetustatem sentit : cor odoratum ac subrubens. Ex hac resina fluit odorata, lentæ substantiæ , initio liquida , quæ visolis fit arida , ex hac pix excoquitur , quæ Cedria vocatur. Nascitur in montibus Syriæ in Libano , Tauro , Amano : Cariem , uti dixi , vetustatemque non sentit , quapropter idola olim ex Cedro factitabant , aliaque simulacra atque statuas. Ita in Regia Latini Regis stabant effigies avorum suorum ex Cedro factæ , uti refert Virgilius 7. Aneid.

Quin

DE CEDRO MAGNA. 55

Quin etiam veterum effigies ex ordine
avorum

Antiqua ex Cedro, Italusque Paterque
Sabinus,

Viti sator curvam servans sub imagine
falces,

Saturnusque senex, Janique bifrontis
imago,

Vestibulo astabant.

Hinc etiam ad naves fabricandas
aptissima est cedrus & ad ædium tecta
utilissima, rimam enim & fissuram non
sentit. Quare templum Domini, quod
exstruxit Salomon Rex Israël concameratum
erat ligno cedrino. Ad domos
ædificandas itidem maximè ex-
petitur, hinc canit Virgilius 2. Georg.

--- --- dant utile lignum

Navigiis pinos, domibus cedrosque Cu-
pressosque.

Templum Dianæ, quod erat Ephesi,
tectum ex Cedrinis trabibus habebat.
Sic & templum Apollinis Uticæ trabes
habe-

habebat ex Cedris Numidicis, quæ duraverant mille centum octoginta octo annos. Scribit itidem Plinius lib. 13. cap. 13. Numæ libros chartaceos terræ infossos durasse ad annos quingentos triginta quinque, quod cedrati essent. Unde etiam proverbium natum est, *digna Cedro*, quod de iis dicitur, quæ immortalitate digna esse iudicantur, uti est apud Persium: *Et Cedro digna loquutus*. Et apud Horatium in arte:

--- --- --- *Speramus carmina fingi
Posse tinenda cedro, & lævi servanda
Cupresso.*

h. e. talia carmina, quæ æternitate essent digna. Ita Martialis lib. 3. epigr. 2. alloquitur libellum suum:

Cedro nunc licet ambules perunctus. i. e. sub Faustini patrociniæ æternitate doneris. Cedri scobe in prunas coniecta fugantur serpentes, uti Plinius lib. 24. cap. 5. testatur. Hinc jubet Virgilius 3. Georg.

Georg. circa stabula Cedrum accen-
dere.

*Disce odoratam stabulis accendere Ce-
drum*

*Galbaneoque agitare graves nidore che-
lydros.*

Veteres etiam Cedri & citri fumo
Deos adolevisse scribit Alexander ab
Alexandro lib. 4. dier. genial. cap. 17.
uti etiam in Eumenidum sacrificiis
nulla alia ligna admittebantur quam
Cedrus, alnus, juniperus & rhamnus.

CAPUT VIII.

De Larice.

Larix Italis ac Hispanis dicitur,
Larice, Gallis *Melese*, Germanis
Serchenbaum / arbor est alta, non ta-
men ita procera uti abies, cortex à ter-
ra usque ad ramos est crassus, asper,
multis rimis hiulcus, interius rubet,
reli-

reliqua parte lævis est & glaber. Ramos habet multos salicis modo lentos & obsequiosos, coloris lutei, suavissimi odoris. Folia sunt breviora, molliora, atque tenuiora quam pini, ab uno tuberculo numerosa prodeunt obtusa, non aculeata. Tubercula satis longè à sese distant. Conorum rudimenta, quæ alii flosculos esse putant, è ramulis erumpunt rotunda, eleganti purpura rubentia, uti in picea. Rectè itaque scripsit Plinius lib. 16. cap. 25. *Neque ilex, picea, larix, pinus ullo flore exhilarantur.* Falsa autem sunt quæ Dalechampius scripsit ad hunc locum Plinii: *Larix autem vere florem mittit è ramulorum cacuminibus in purpura ardentem rubentem, foliolis comantibus adnexum, miro quodam nature artificio.* Et Herbarium Lugdunense lib. 1. cap. 14. de larice: *Flores Laricis vere ex ramusculorum summitatibus exoriuntur, multum odorati, contra Plinii sententiam,*

tiam,

tiam, qui Laricem inter tristes arbores recenset, nec ullo flore exhilarari scripsit. Hi arbores suas valdè ornant, quod in purpura ardentè rubescentes, comantibusque foliolis mirò nature artificio annexi, viatorum oculos non parum remorantur & recreant. Sed nulli observantur flosculi, verùm ut dixi rudimenta tantum sunt conorum ex minutis squamulis compacta. Coni sunt graciles paulò longiores cupressinis, foliosis squamulis compacti, sub quibus singulis invenimus binos fructus parvos alatos. Materies ligni est durissima, interior rubescit. Plinius lib. 16. cap. 10. ait: *Omnia autem hæc genera accensa fuligine immodica, carbonum repente expuunt cum eruptionis crepitu, ejaculanturque longe: excepta Larice, quæ nec ardet, nec carbonem facit, nec alio modo ignis vi consumitur, quam lapides.* Quod & Vitruvius lib. 2. cap. 9. affirmat, item Palladius lib. 12. tit. 15. ait:

ait:

ait: *Larix* utilissima, ex qua si tubulos suffigas tegulis in fronte, atque extremitate tectorum, præsidium contra incendia contulisti. Neque enim flammam recipiunt, aut carbones creare possunt. Sed falsa hæc esse experientia testatur. Resinam fundit liquidam, albicantem, sed non sponte, nam caudex terebra, usque ad cor est perforandus. Nasctur in Italiae Alpibus circa Tridentum: circa Benacum & Padum fluvios, in Silesia, uti refert Fuchsius & Syvenckfeldius, & aliis locis. Sola hæc arbor inter coniferas adventante hyeme folia dejicit. Vere ex iisdem tuberculis, unde priora deciderunt, nova erumpunt. Hinc minus verè scripsit Plinius lib. 16. cap. 21. *Sylvestrium generis folia non decidunt abieti, larici, pinastro, junipero, cedro.*

CAPUT IX.

De Cupresso.

Cupressus Græcè dicitur κυπάρισσος vel κυπάριστος. Gallice & Hispanicè *Cipres*, Italicè *Cipresso*, Germanicè *Cypressenbaum*. Est arbor procera, quapropter à Poëtis vocatur aëria. Martialis lib. 12. epigr. 50. *Daphnonas, platanos & aërias cyparissos,*

Et non unius balnea solus habes.

Sic Catullus de nuptiis Pelei & Thetidos:

*--- namque ille tulit radicitus altos
Fagos, ac recto proceras stipite laurus
Non sine nutanti platano, lentaque
sorore*

*Flammanti Phaëthontis & aëria cupresso.
Caudice surgit crasso, longo, fastigio
acuminato in metæ formam, uti testatur
Ovidius 10. Metam.*

D

Ad-

Adfuit huic turbae metas imitata cupressus.

Ramis compluribus in orbem cingitur. Folia habet sabinae bacciferae similia, viridiora tamen, longiora & teretia. Ligni materies est dura, odorata, flavescens, quae neque cariem neque vetustatem sentit, nec fissuram sponte capit. Unde etiam simulacra Deorum olim ex cupresso factabant. Sic in arce juxta Capitolium erat Vejovis simulacrum ab urbis ortu è cupresso, quod 551. annos duravit, uti Plinius lib. 16. cap. 40. scribit. Martialis etiam Priapus ex hoc ligno erat factus lib. 6. epigr. 49.

*Non sum de fragili dolatus ulmo,
Nec quae stat rigida supina vena
De ligno mihi quolibet columna est;
Sed viva generata de cupresso:
Quae nec secula centies peracta
Nec longae cariem timet senectae.*

Quamobrem expetebatur etiam ad
domos

domos exædificandas. Virgilius 2.
Georg.

--- --- --- *dant utile lignum*

*Navigiis pinos, domibus cedrosque
cupressosque.*

Hanc ob causam Horatius carmina
sua servanda esse scribit lævi cupresso,
sive capsula ex cupresso, quia opera
ex illo fabrefacta cariem non senti-
unt, de arte:

--- --- --- *speramus carmina fingi*

*Posse linenda cedro, & lævi servanda
cupresso.*

Unde Martialis illam perpetuam no-
minat lib. 6. epigr. 73.

*Sed mihi perpetua nunquam moritura
cupresso*

*Phidiaca rigeat mentula digna
manu.*

Valvas in templo Dianæ Ephesiæ ex
hoc ligno fuisse & quadringentis pro-
pe annis durasse, materiem tamen
omnem novæ similem fuisse tradidit

D 2

Plinius.

Plinius. Et quia lignum putredini minimè est obnoxium, eorum corpora, qui in bello ceciderunt, arcis è cupresso condiderunt, uti Thucydides autor est. Sic Plato leges publicas sacrorumque ritus ob æternam firmitatem in tabulis cupressinis scribere voluit. Videatur Rhodigin. cap. 2. 25. Hermippus sceptrum Jovis è cupresso factum fuisse prodit, ideoque Pythagoreos arculis & utensilibus cupressinis abstinuisse Laërtius refert. Coni illi sunt lariceis ferè similes, crassiores tamen, breviores & compactiores, qui cum maturuerint, sponte dehiscunt, in quibus semen latet parvum, planum & tenue, ita ut non legi nisi ab experto homine possit, uti inquit Theophrastus de causis lib. 1. cap. 5. Resinam fundit liquidam cariceæ similem, sed acerrimam. Arbor est semper virens & loca amat non nisi calida, ideoque in orientalibus tantum regionibus.

gionibus, ut in Creta, Lycia, Rhodo, in Cyrenensi agro & aliis provenit. Plutoni olim in coronas erat dicata, quare etiam, quia Pluto mortuorum Deus credebatur, aræ seu tumuli mortuorum absentium cupresso ornabantur. Virgilius 3. Æn.

Ergo instauramus Polydoro funus, & ingens

Aggeritur tumulo tellus, stant Manibus aræ

Cœruleis mœstæ vittis, atraque cupresso.

Mos etiam erat apud veteres, ut foribus illarum domorum, in quibus aliquis mortuus erat, cupressum apponerent, ne forsan Pontifex, ut inquit Servius 3. Æn. per ignorantiam ingressus pollueretur. Sed hoc fiebat tantum ad domos nobilium & divitum, uti videre est ex Lucano lib. 3. de bello civili.

D 3

Pro-

*Procumbunt orni, nodosa impellitur
ilex,*

*Sylvaque Dodones, & fluctibus aptior
alnus,*

Et non plebejos luctus testata cupressus.

*Quare à Poëtis vocatur invisã. Hora-
tius lib. 2. od. 14.*

Neque harum quas colis arborum

Te, præter invisas cupressos

ulla brevem Dominum sequetur.

Item funebris. Idem Epod. 5.

Jubet cupressus funebres

Flammis aduri Colchicis.

Sic etiam feralis apud Virgilium 6.

Æneid.

Nec minus interea Misenum in littore

Teucris

*Flebunt, & cineri ingrato suprema fe-
rebant.*

Principio pingvem tedis, & robore secto

*Ingentem struxere pyram: cui frontibus
atris*

Intexunt latera, & ferales antè cupressos

Con-

Constituunt, decorant que super fulgentibus armis.

Ex quibus patet, veteres cupressum etiam in crematione mortuorum adhibuisse, idque propter gravem, uti Varro dicit, ustrinæ nidorem, ne tetro odore abigerentur adstantes; odoris enim sui jucunditate lenit cadaveris foetorem. Fingunt cupressum fuisse, puerum Telephi filium ab Apolline, vel, ut alii volunt, à Sylvano, sylvarum & pastorum deo amatum, qui, quum cervum, testante Servio, quem in delitiis habebat, per ignorantiam occidisset, flendo Numinum misericordiam meruit, atque in cupressum arborem luctibus aptam conversus est, quare Sylvanum semper in manibus cupressum gestasse tradiderunt, uti testatur Virgilius i. Georg.

Et teneram ab radice ferens Sylvane cupressum.

CAPUT X.

De Agarico.

Quia Agaricus à conifera arbore
 venit, de illo etiam aliquid di-
 cendum. Agaricum duplicem esse
 constat, arboreum nempe & fossilem,
 de hoc videatur Imperatus lib. 5. hi-
 stor. nat. cap. 41. de illo hinc agendum
 est. Ἀγαρινός Græcè sic dicitur, uti
 Autores referunt, ab Agaria Sarmatiæ
 regione, vel ab Agaro fluvio Sarmatiæ,
 ex qua olim per Illyriam Venetias ve-
 hebatur. Sed cujus Sarmatiæ quæri-
 tur à Casparo Hoffmanno de medi-
 cam. officin. lib. 1. cap. 1. §. 1. Respon-
 det: quia 1. Antidot. 7. in Theriaca,
 Andromachi, filii, desideratur *Agari-
 cus Ponticus*, inclino ad Asiaticam. Sed
 ego puto potius intelligendam esse
 Sarmatiam Europæam. Ptolomæus
 enim

enim Agárum fluvium & Agarum Promontorium in Sarmatiam ponit Europæam cum lib. 3. cap. 5. fines Sarmatiæ versus orientem describit, enumerat loca maritima Paludis Mæotidis litoris occidentalis, quod in Sarmatia Europæa situm est, & ponit post Isthmum Tauricæ Chersonesi Nova mœnia, Pasiæci fluvii ostia, Lianum civitatem, Byci fluvii ostia, Acram civitatem, Geri fluvii ostia, Cnemam civitatem, Agarum promontorium, Agari fluvii ostia, Lucum Dei & alia loca usque ad ostia Tanais. Quod autem dicit Hoffmannus in Theriaca desiderari Agaricum Ponticum, nihil interest, quid enim Ponticum Sarmatia Asiatica, quia; inquit, Pontus à Septentrione habet mare *Euxinum*, quod ipsum attingunt *Sarmatæ Asiatici*. Putat scilicet Sarmatas Asiaticos Agaricum per Pontum Euxinum misisse in Pontum. Nonne autem hoc etiam potuerunt Sarmatæ Europæi?

ropæi? eadem enim facilitate ex Palude Mæotide per Bosphorum Cimmerium & Pontum Euxinum, aut potius ex Taurica Chersoneso per Pontum Euxinum possumus navigare usque in Pontum regionem, ac ex Sarmatia Asiatica per Pontum Euxinum in Pontum. Sed si verum est, quod scribunt nonnulli, illum etiam nasci in Galatia Asiæ, minimè opus fuit Ponticis illum ex longinquis regionibus accersere, quem ex vicinia potuerunt accipere. Et fortasse intelligitur in Theriaca Andromachi Agaricus ex Galatia, qui per Pontum regionem aliis populis est communicatus. Sed quid sit Agaricus quæritur apud Auctores? Alii dicunt esse radicem, alii autem fungum in arboribus crescentem. Paulus Ægineta lib. 7. scribit: *Agaricum radix est ex arborum truncis prognata, corpore fungoso, quæ ex aëria terrestrique substantia coaluerit.* Sic Gale-

Gale-

Galenus dicit esse radicem, nec Dioscoridi satis compertum fuit quid sit. Recenset etiam aliorum sententiam & scribit, aliquos putasse radicem, alios fungorum modo in truncis arborum nasci. Sed nostra ætate nullus est, qui non sciat Agaricum esse fungum candidum & odoratum arboribus adnascens. Quod & Mesue affirmat, qui cap. 3. de simplicibus ita scribit: *Oritur in truncis arborum magnarum vetustate jam putrescentium & erosarum, tanquam earum vel apostema vel fungus.* Sed quibus arboribus adnascitur? Laricibus omnibus notum est. An aliis etiam? dubito. Scribit quidem Matthiolus etiam adnasci quercubus & ilicibus, & Pinus lib. 16. cap. 8. Galliarum glandiferis arboribus illum tribuit. Scio etiam quercubus, ilicibus & aliis arboribus adnasci fungum, sed illum loco Agarici veri usurpari posse dubito. Duplicem esse

D 6

aj un_t

ajunt Autores , marem & foeminam ;
 marem rejiciunt , foeminam probant.
 Mas est niger, longus, durus, gravis,
 densus & fractus ceu villos nervorum
 ostendit, foemina est rotunda, alba,
 porosa, rara, friabilis, levis, dulcis pri-
 mo gustu, mox amara & styptica. Eli-
 gitur itaque albissimus, levissimus,
 qui fractus nullos ostendit villos, ra-
 rus & friabilis, qui gustatus primum
 fit dulcis, mox subamarus, tandem
 acris cum stypticitate aliqua. Repro-
 batur nigricans, lignosus, longus, du-
 rus & gravis.

CAPUT XI.

De Resinis.

NON solum arbores coniferæ fun-
 dunt resinam, quædam liquidam,
 quædam duram, quædam utramque,
 sed & aliæ, uti videmus in Caranna,
 Coopal,

Coopat, Elemi, Lacca, Tacamahaca, Thure, Terebinthina & aliis, quæ ex arboribus fluunt. Sed de his hîc non agendum agam tantum de resinis illis, quas coniferæ arbores fundunt. Est autem resina nihil aliud quam liquor pingvis & oleaginosus, qui vel sponte ex arboribus profluit, vel vulneratis illis. Resina autem promptè in oleo solvitur, in liquoribus aqueis nullo modo est solubilis. Primò agamus de Cedria.

Cedria vocatur & resina cedri, & pix ex cedro, quæ suavi odore ut fraga quasi redolet. Bellonius quidem asserit, cedriam ex omni resinifera arbore fieri, modo pingvis ea sit, ex larice nempe, cupressio, junipero & aliis. Sed seductus forsan is est à Plinio, qui lib. 16. cap. 11. ita scribit: *Pix liquida in Europa à teda coquitur, navibus muniendis multosque alios ad usus. Lignum ejus concisum, furnis undique*

igni extra circumdato fervet : primus sudor aquæ modo fluit canali : hoc in Syria Cedrium vocatur, cui tanta vis est, ut in Ægypto corpora hominum defunctorum eo perfusa ferventur. Verum quidem esse potest, liquorem illum in Syria vocari cedrium. Sed Syri picem ex cedro tantum faciunt, non autem ex aliis arboribus resiniferis, quibus carent, hinc meritò liquorem illum cedrium vocant, quia venit ex cedro. Sumitur autem Cedria & Cedrium apud Autores nunc pro pice, nunc pro resina, nunc pro liquore illo, qui primum effluit, cum picem coqvunt. Vocatur Cedria Græcè κεδρία, Arabicè Kitran & Alkitran. Reliquarum arborum una plus fundit resinæ alterâ. Abies parum fundit, Larix plus, pinastris etiam multum inest resinæ.

Picea satis copiosè nobis præbet. Juniores arbores candidiorem dant, resi-

re
fla
L
fo
ac
ar
it
ha
re
fi
m
c
f
a
fi
Q
n
a
q
d
e
li

resinam, quam vetustæ, sed cocturâ
 flava etiam fit albissima, quæ ita fit:
 Liquant resinam & colo transcolant, ut
 fordes secernantur, deinde in duplo
 aquæ tamdiu coqvunt, donec odorem
 amittit friabilisque & arida redditur,
 ita ut omnis lentor sit consumptus,
 hac coctura ex fulva & mellei coloris
 resina fit cándida. Coqvunt etiam
 sine aqua in æneis cortinis, ignem pri-
 mum lentum subjiciunt, deinde ubi
 coire cœpit, ignem augent, ut sero-
 sum omne exhalet, omnem odorem
 amittat & friabilis aridaque fiat. Re-
 sinam hanc coctam Græci vocant
 Φρυκτω, quasi frixam. Sed vereor,
 ne hac coctura resina multum virium
 amittat, libentius resinam fumam,
 quæ in arboribus per se siccescit, aut
 domi seposita fit sicca, quò vetustior
 enim fit resina, eo fit ficcior & friabi-
 lior, odorem tamen retinet.

Resina Laricis seu Larigna sive
 Lari-

Laricea sub nomine terebinthinæ vulgaris seu terebinthinæ simplicis ita dicta venditur. Caspar Hoffmannus scribit illam vulgo terebinthinam Venetam dici, & Venetos illam ad nos mittere sub nomine vel *Larga* vel *Lagrimeo*. Sed illa, quam sub nomine *Lagrimeo* Veneti vendunt, est resina ex tuberculis abietum collecta. Laricea nunquam durefcit, & consistentiam habet oleo crassiorem & melle liquidiorem, optima est, quæ est pura, lenta, odorata, aliquantum translucida, vitri instar, colore flava, & quæ ab intincto digito æqualiter & contumaciter defluit, gustu amara, odore acris, suavis & aliquantum gravis, uti inquit Cordus.

Abiegna resina duplex est sicca & liquida, sicca in arbore concrefcit, liquida ex tuberculis, quæ inter corticem & corticem novellarum arborum apparent, & vulgò *Dannblattern* vocant,

ca
da
m
in
ta
ill
lib
fo
m
sic
fir
di
op
un
ill
un
te
fi
pr
m
tu
pr
bi

cant, colligitur. Hæc dicitur quibusdam oleum abietis, & , ut scribit Hofmannus etiam terebinthina Veneta, imò, ait Hofmannus, *de primatu certat, his quidem hanc præferentibus, illis illam.* Autor Herbarii Lugdunensis lib. 1. cap. 13. modum colligendi describit: *Tuberculis, inquit, pastores armentarii bubuli cornu acutum fastigium sic adigunt, ut inde liquidam illam resinam excipiant, quod cum per totum diem in plurimis tuberculis moliti sunt, operæ pretium se fecisse putant, si cornu unum quatuor unciarum capax liquore illo plenum domum retulerint, quia unumquodque tuberculum unam vel alteram duntaxat guttam contineat, quo fit, ut rarior sit is liquor, majorisque pretii.* Non tam lenta est & contumax, ut Larigna, sed subito abrumpitur, si intincto digito elevatur. Est prætereà odoratior larigna & terebinthina.

Picea

Picea in magna copia colligitur ex piceis arboribus, quæ etiam est duplex liquida & sicca. Ex hac pix conficitur, uti infra patebit. Pinea ex pinu fluit, quæ interdum vocatur strobilina, malè tamen, strobilina enim fluit ex strobulis seu conis, pinea ex ipsa arbore. Coni enim quarundam arborum utique etiam fundunt resinam, sicut testatur Hofmannus, se Venetiis attulisse pomum, cui multis locis adhæsit resina. Vidi etiam sæpius conis piceæ adhæsisse multum resinæ. Copiosam fundit pinus resinam, uti refert Hermolaus, Plinius tamen minimum resinæ è pinu fluere tradit lib. 16.

cap. 10. sed ille pinum cum larice confundit.

CAP.

CAPUT XII.

*De modo eliciendæ
resinæ.*

THeophrastus lib. 9. histor. cap. 2. describit modum eliciendæ resinæ. *Idæi, inquit, ubi arboris caudicem cortice dispoliarint, quod parte solari binis aut ternis à terra cubitis facere consuevere, confluxum istuc fieri non sine tēda uno cum plurimum anno affirmant. Idque cum securi detraxerint, secundo iterum anno tēda locum expleri, & tertio pari modo. Posthac ob eam paulatinam incisuram arborem extenuatam, putrefactamque humi facile à flatu prosterni, tum ejus cor extrahi (hoc enim tēdam maximè præfert) nec non & radicem effodi: hanc enim omnibus tēdam constare, ut diximus, sed hac in re probas quidem (ut dictum est) crebrius vul-*

nus

*nis accipere, deteriores vero longiori
 tempore post, & parte aliqua reservata,
 plus temporis resistere posse. Tota verò
 detracta minus consentaneum prorsus est,
 ternas tamen detractiones ejusmodi ma-
 ximè arbores tolerare posse videntur.
 Nimirum detrahunt corticem de pini
 sed quibusdam tantum partibus, pò-
 stero anno replentur plagæ resina,
 quam auferunt, deinde iterum re-
 plentur resinâ, non autem ligno, quam
 secundo anno auferunt & sic deinceps.
 ut idem paulo ante differit: Replentur
 cava plagarum videlicet in tantum, ut
 iterum resina extrahi possit. Frugalis
 pini anno proximo: mediocris secundo,
 vitiosa tertio: repletio non coitu ligni,
 sed incremento resinæ conficitur: lignum
 enim in hac arbore coire, iterumque u-
 num refici nequit, sed confectio quidem
 resinæ reddi post tantum temporis solet.
 Plinius lib. 16. cap. 12. ita describit
 modum: *Aperitur picea è parte solari,*
*non**

D
 non
 (h
 ap
 qu
 ut
 pa
 tu
 sit
 ter
 ru
 an
 om
 rec
 ex
 Po
 ej
 re
 ha
 tu
 qu
 ce
 re
 sc

DE MODO ELICIENDÆ RESINÆ. 81
non plaga sed vulnere ablati corticis,
(hîc carpitur Plinius, quod scripsit,
aperitur picea, Theophrastus enim lo-
quitur de pinu, sed apud nos è picea
ut plurimum elicitor resina, ut mox
patebit) cum plurimum bipedati bia-
tu, ut à terra cubito cum minimum ab-
sit. Nec corpori ipsi parcitur, ut in cæ-
teris, quoniam assula in fructu est. Ve-
rum hæc terræ proxima laudatur: altior
amaritudinem affert. Postea humor
omnis è tota confluit in bulcus. Item in
ceda. Cum id manare desinit, simili modo
ex alia parte aperitur ac deinde alia.
Postea tota arbor succiditur, & medulla
ejus uritur. --- Expletur autem plaga
resina, non cortice nec cicatrice, quæ in
hac arbore non coit. Pari modo elici-
tur apud nos resina, sed non ex pinu,
quæ apud nos non crescit, sed ex pi-
cea, quam Theophrasti abietem ma-
rem esse puto, & supra capite 2. de-
scripsi. Mense Majo, decrescente luna
ad-

adeunt nostrates piceas & detrahunt corticem hoc modo : incipiunt in parte superna , quâ ascia pertingere possunt & detrahunt corticem latitudine trium digitorum usque in partem imam , ita tamen , ut pedibus duobus à terra plaga absit. Deinde faciunt corticem in arbore latitudine unius circiter palmæ , & iterum talem plagam inferunt , & sic pergunt , donec tota arbor ita sit fauciata. Hunc laborem vocant *Belagen* / ipsas plagas autem nominant *Lagen*. Duobus autem tribus elapsis annis plagæ illæ ita sunt repletæ resina , ut deradere possint. Accingunt itaque operatores , die *Harkschärer* / se se operi & induunt tunicas lineas breves , ampliores tamen , ubique confutas , præter in inferiore & superiore parte , hæ pertinent ad umbilicum & resinam in rasura excipiunt , ne indusia operatorum ab illa maculentur. Vocant has tunicas

Dr
tun
dur
ves
itid
der
val
tice
vo
inf
ver
mu
po
cu
bu
no
ill
in
co

29
11
20

DE MODO ELICIENDÆ RESINÆ. 83
tunicas *Harkfappen*. In hunc mo-
dum factæ etiam sunt tunicæ illæ bre-
ves *Concionatorum nostrorum*, quas
itidem *Harkfappen* vocant, quia ean-
dem formam habent. Faciunt deinde
vascula quædam seu sportulas ex cor-
tice *forbi sylvestris*, quas *Eberaschen*
vocant, in superiore parte amplas, in
inferiore acuminatas, in modum in-
versæ pyramidis, quas *Nesten* voca-
mus, has in terram ad latus arboris
ponunt, hoc facto, deradunt resinam
cultris sive radulis incurvis ancipiti-
bus longis infixis baculis, *Harkmesser*
nominant, quam excipiunt sportulis
illis & in acervum congerunt, donec
in casus, in quibus *pix* destillatur,
convehatur.

A. Operator plagas arboribus in-
ferens seu corticem detra-
hens.

B. Tunica linea brevis.

C. Sportula ex cortice *forbi sylve-*
stris.

D. Ra-

D. Radula incurva.

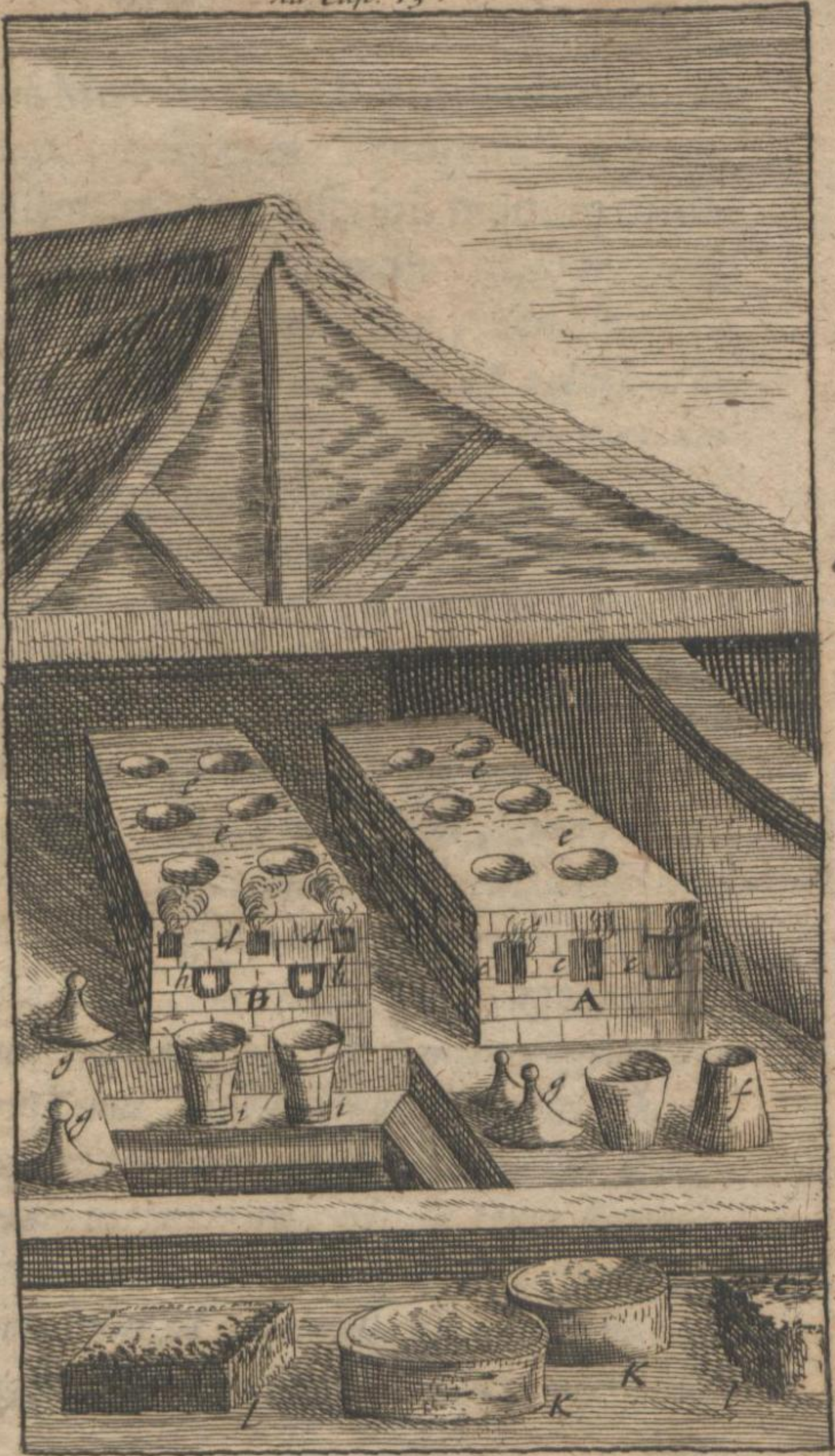
E. Rasor, qui resinam deradit.

F. Hic comportat resinam.

CAPUT XIII.

De modo conficienda picis, & usu ejusdem.

Pix, ait Plinius lib. 23. cap. 1. *nihil aliud est, quam combustæ resinæ fluxus.* Hic immeritò culpatur Plinius ab Autore Herbarii Lugdunensis, quod scribat esse fluxum resinæ, quia dicunt picem non fieri ex resina. Quid autem illud est, ex quo fit pix? teda inquiunt, quasi verò in teda nulla sit resina. Ex resina itaque, quæ in teda latet, fit pix, non ex ligno, quare Hermolaus in lib. 1. Dioscorid. cap. 92. dicit: *picem esse combustæ in teda sua resinæ fluxum.* Sed pix etiam fit ex mera resina non ex teda tantum, uti
 mox

D
n
h
c
in
a
f
d
fi
fi
q
li
u
ca
fi
ru
d
a
a
ig
ri
fu
oc
po

DE MODO CONF. PIC. & USU EJUSD. 85
mox videbimus. Theophrastus lib. 9.
histor. cap. 3. describit modum confi-
ciendæ picis: *Picem, inquit, urere hunc
in modum consueverunt, cum locum
æqualem præparaverint, & veluti area
facta concursum habente, in medium
diligenter pavimentarint, truncos per-
fissos componunt. Proximè sane compo-
sitioni carbonem facientium, præter-
quam quod sine fossa opus perficiunt,
lignis erectis & inter se coherentibus, ita
ut altitudinem assiduè pro multitudine
capiant. Quos fieri ajunt, cum compo-
sitionem descripserunt circuitu centeno-
rum octuagenorum cubitorum. Altitu-
dine verò cum plurimum sexagenorum
aut centenorum & quinquagenorum
ambabus, si teda pingvissima sit. Cum
igitur tedam ita construxerint, & mate-
riam pertexerint, aliqua terra superin-
fusa undique summa cum diligentia
occultant, ut ignis nulla ex parte emicare
possit. Pix enim peribit, si id acciderit.*

E

SUC-

Succendunt autem per aditum reli-
 ctum. Dein eam quoque partem stipant
 materie, & obstruunt terra. Reliquas-
 que omnes observant, & quacunque
 fumum protendi viderint, scalis scan-
 dentes, terram assidue infundunt, quo
 nullo pacto flamma erumpere possit. Ca-
 nalis verò per medium structus acervum,
 picem fluentem in foveam ducit. Cubi-
 tis circiter quindecim ab acervo pix ef-
 fluens tactu frigida fit: uritur duos dies,
 & totidem noctes cum plurimum. Sape
 enim postridie ante solis occasum exusta
 jam est, rogiusque cessit. Idem enim evenit,
 cum nihil reliquum est, quod amplius
 fluat. Totum autem tempus, quo teda
 uritur, vigilantes observant, ne quid
 ignis erumpat, & sacrificant, atque con-
 celebrant precantes, ut pix sibi copiosa,
 bonaque benignitate fiat Deorum. Hoc
 modo ita urere Macedones ait; alio
 modo id fieri in Asia scribit eodem
 loco: In Asia, inquit, Syros non detra-
 here

beret edam ajunt, sed in arbore ipsa adurere instrumento invec̄to quodam industriè fabrefacto. Hoc enim partem unam accendi, qua liquefacta aliam atque aliam vice pari successionis ignem recipere. Finis autem operis, & cessandi indicium, cum scilicet nihil defluit. Tertium modum describit Autor Herbarii Lugdunensis lib. i. cap. 20. In genibus vasis terra defossis, laminam ferream multis foraminibus perviam, vel ambiente canali unctam adaptant. Super hanc furnum exstruunt, teda assulatim cesa complent, & obturant, ignem accensum extrorsum circumdant. Fervescens teda primum aquosum sudorem mittit, deinde crassiorem sudore liquidam picem.

Nostrates hoc modo procedunt: Faciunt in officinis suis furnum quadratum oblongum, in quo duobus fere pedibus à terra ponunt duos canales ligneos, in posteriori furni parte

E 2

tan-

tantum prominentes, unicuique canali imponunt tres ollas oblongas in fundo foramen digiti latitudine habentes, juxta ollas illas tria relinquunt foramina, in anteriore parte pedem unum circiter alta, & plus dimidio lata, in posteriore furni parte minora sunt, quæ loco fumariorum sunt, ut eo melius ignis in foraminibus anterioribus flammam emittat. Furno ita perfecto implet ollas illas resina & unamquamque tegunt operculo, deinde accendunt ignem in foraminibus anterioribus. Cum itaque resina calorem ignis percipit, liquefcit in ollis & per foramina ollarum pix destillat in canales subditos, per quos in posteriore parte furni effluit, canalibus ibi supponunt vasa abiegna, quæ *Bechstöcke* vocant, aut etiam alia vascula ex cortice piceæ fabrefacta, hisce effluentem picem excipiunt, & dividunt. Si nihil amplius fluat, residuum ex ollis

Di
lo
fic
fac
tu
in
qu
me
inv
ca,
est
tem
nia
aut
dur
aut
ign
rem
den
sto
stor
diff
cap
dam

sicca, quæ fit coctione. Coctio fit du-
 plici modo, aut igne valido & tamdiu
 continuato, donec omni humore, qui
 illam tenacem reddit, absumpto fit,
 arida & fragilis. Aut aceto, uti Plinius
 lib. 16. cap. 11. ait, cum in cortinas
 æreas conjiciunt & inspissant, hæc vo-
 catur *πυλιμπίασα*, quasi pix bis facta.
 Theophrasto *ἔψειθεισα*, Dioscoridi
Βροκὰς & Ξηρά, Plinio *Brutia*, quæ,
 uti ille eodem capite scribit, lentore ab
 alia pice differt, item colore rutilante
 & quod pingvior est: *doliis duntaxat*,
 dicit, *vasisque ceteris utilis*. Sed lib. 24.
 cap. 7. oblitus est, quæ hic scripsit, ibi-
 dem enim Brutiam medicinæ utilissi-
 mam esse ait. Græcia præ cæteris Pie-
 riam picem laudat à Pieriæ Thessaliæ
 monte, Asia Idæam ab Ida Troadis
 monte. Herbarium Lugdunense pu-
 tat Virgilium præ aliis picem Naryci-
 am laudare lib. 2. Georg. dum ca-
 nit:

Et

DE MODO CONF. PIC. & USU EJUSD. 91

*Et iuvat undantem buxo spectare Cy-
torum,*

Naryciaeque picis lucos.

Sed Virgilius hic non laudat picem
Naryciam præ aliis, sed scribit tantum
quasdam herbas & arbores sponte
nulla adhibita cultura provenire, ut
cytisum, arbores quæ tedas mini-
strant, salices, genistas, buxum in Cy-
toro monte Puschlagoniæ & arbores
resiniferas in luco prope Narycium
oppidum Leccerum. Si autem alii
præferet Naryciam, miror, quod
Georgic. in scabie ovium adhibet
Idæam, dum ita canit:

*Aut tonsum tristi contingunt corpus
amurcâ,*

*Et spumas miscent argenti; vivaque
sulphura,*

*Idæasque pices, & pingves unguine
ceras,*

*Scillamque belleborosque graves, ni-
grumque bitumen.*

F 4

Ufus

Usus picis varius est, de usu Medico jam taceo, quem alibi, si Deus volet, enarrabo, nunc tantum dico de illo, qui in quotidiana vita ab opificibus expetitur. Itali olim illâ ad dolia & vasa vinaria picanda usi sunt, modum picandi describit Columella lib. 12. de Re Rustica cap. 18. Adhibebant itidem vasa picata ad acetum ficulneum, uti idem refert cap. 17. ejusd. libri. Miror nostrates dolia picata non adhibere ad vina, cum tamen in vicinia apud rusticum quendâ viderim vinum ex picato dolio multò pretiosius & fragrantius quam ex aliis doliis non picatis. Ad dolia cerevisiaria atque alia lignea vasa picanda adhibemus. Picamus etiam cantharos ligneos & alia vasa potoria lignea. Plinius lib. 14. cap. 1. inquit; *Picis illitus vino duratricem firmitatem præstat, ne vinum corrumpatur, & sicubi rimosum vas sit, ne transfluat.* Usurpant in-
 super

DE MODO CONF. PIC. & usu EJUSD. 93
super ad condienda vina, musto enim
in primo fervore aspergebant picem,
ut odor contingat & saporis quod-
dam acumen. Is odor & sapor Ro-
manis olim fuit gratissimus. Talia vi-
na vocabantur picata, Græcè οἶνον
κωνίας seu ποσίτης. Adhibebant au-
tem picem Corticatam & Nemeturi-
cam, quæ in Liguria conficiebatur,
modum vide apud Columellam lib.
12. de Re Rustica cap. 22. 23. & 24.
Dioscorides etiam scribit, quomodo
vinum resinatum sit faciendum lib. 5.
quod Græcis οἶνον ῥηλινίτης dicitur,
adhibet autem resinam in cortice, &
hæc forsan est Columellæ pix cortica-
ta. Vina resinata in senectute fiunt
dulcia, sed capitis dolorem & vertigi-
nem inferunt. Utebantur præterea
Veteres pice ad pilos in corpore evel-
lendos, torquebant itidem flagitiosos
homines pice in corpus affusa, quod

E 5

ex

ex his Plauti versibus in Captivis apparet:

--- *Ad pol' hic si sapiet senex,
Atra pix agitet apud carnificem, tuoque
capiti illuceat.*

Usurpant etiam picem sutores, & fila sua cannabina illa inungunt, malaxantur nempe picem in aqua calida manibus sevo inunctis, vocant Schuhpech. Coqvunt insuper restiarii nostri ex pice & balænæ pingvedine axungiam, qua axes & alias partes curruum versatiles inungimus. Ex pice itidem & cera fit mistura illa, qua naves illinuntur, quo minus aqua penetrare possit. Hæc si per aliquot annos navibus adhæsit & deinde deraditur vocatur Zopissa, Græcè ζώπιασα, eligitur autem illa, quæ à vetustis & ruinosis navibus abraditur. Faciunt etiam ex pice & stupa faces longas, quas Windsackeln nominant. Lutum quod Kütt vocamus, ex pice & aliis
in-

DE MODO CONF. PIC. & usu EJUSD. 97
ingredientibus conficitur. Quid in
machinis bellicis possit pix, sciunt illi,
qui haecenus mala belli perceperunt,
nec tantum hodiè in bello utuntur
illa, sed & olim adhibuerunt. Cæsar
cum oppidum Uxellodunum in Gal-
lia oppugnasset, oppidani copas sevo,
pice & scandulis impleverunt, easque
ardentes in opera Cæsaris præcipita-
runt. Cæsar lib. 8. de bello Gallico. Sic
Augustus in pugna illa navali, quæ ad
Actium cum Antonio facta est, plures
ollas carbone & pice refertas in ad-
versarios conjiciebat, uti refert Laza-
rus Bayfius de re navali ex Dione.
Hannibal Dux Punorum in oppu-
gnatione Sagunthi civitatis Hispaniæ
pice usus est, sicut testatur Silius Ita-
licus i. Punic.

*Ante omneis ductor patriis insignis in
armis
Nunc picea jaëtat fumantem lampada
flamma.*

10.399

E 6

Pha-

Phalericam telam illud oblongum,
missile, pice oblinebant & accensam
in hostem mittebant, sicut idem in-
nuit i. Punic.

*Armavit clausos, ac portis arcuit ho-
stem,*

*Librari multa consueta phalarica
dextra.*

*Horrendum visu, robor, celsisque ni-
vose*

*Pyrenes trabs lecta jugis, cui plurima
cuspis*

*Vix maris toleranda lues, sed cetera
pingvi*

*uncta pice, atque atro circumbita sul-
phure fumant.*

Ad plura alia negotia adhibetur, quæ
omnia enarrare non vacat.

A. Anterior pars furni.

B. Pars posterior furni.

ccc. tria illa foramina, in quibus
ignis accenditur.

ddd. tria fumoria.

eee. ol-

DE MODO CONF. PIC. & usu EJUSD. 99

eee. ollæ, quæ resinâ ad destillandum implentur.

f. inverfa olla, in cujus fundo est foramen, per quod pix destillatur.

ggg. opercula, quibus ollæ operiuntur.

hh. canales in posteriore parte fumi prominentes, per quos pix effluit in subjecta vasa.

ii. vasa lignea, quibus pix excipitur.

kk. vasa ex cortice piceæ, quibus itidem pix excipitur.

ll. Residuum seu caput mortuum resinæ seu picis in frusta quadrata coactum, ex quo fuligo uritur.

CAPUT XIV.

De fumo & fuligine.

Flammum esse exhalationem tenuiorem,
 calidam & siccam, vi caloris ex cor-
 poribus humidis eductam, ajunt auto-
 res. Est quidem exhalatio tenuis &
 calida, sicca autem vocatur non ideo,
 quod prorsus sit sicca nec quicquam
 humidi in se contineat, sed respectu a-
 liarum rerum magis humidarum pot-
 est dici sicca. Videmus enim in destil-
 lationibus fumo multum inesse humi-
 ditatis, uti in destillatione cornu cervi
 & tartari apparet, si enim fumus, qui
 ex illis rebus combustis exhalat intra
 vasa clauditur, tunc resolvitur in spi-
 ritus, uti vocant, qui certe non sunt
 sicci, sed omnimodo humidi, certo ar-
 gumento, non parum sed multum hu-
 miditatis inesse fumo. Sic etiam dici-
 tur

DE FUMO ET FULIGINE. IOI
tur illum educi ex corporibus humi-
dis, licet non semper corpora illa hu-
mida appareant, sed respectu aliarum
rerum magis humidarum dicenda sint
arida & sicca, uti cornu cervi tactu &
aspectu aridum est, sic etiam tarta-
rus, sal exsiccatum. Quis enim dicit
cornu cervi esse humidum aut tarta-
rum super ignem exsiccatum esse hu-
midum? sunt tamen certo respectu
humida, non parum enim humidita-
tis ex illis vi ignis elicitor. Res resi-
nosæ autem ut ligna resinosa & resina
ipsa plus fumi emittunt, uti videmus
in nostris lignis ex abiete, picea & pi-
nastro atque resinis ex hisce arboribus
accensis, fumum enim multum, atrum,
qui gratum spirat odorem, de se mit-
tunt, qui omnia quæ tangit, colore
nigro tingit. Fumus aliàs oculis mo-
lestus est, iisque lacrymas exprimit,
idque fieri putant à partibus terreis
adustisque, quæ exhalationi illi sunt
ad-

admixtæ, quæ ubi in oculum exquisi-
to sensu præditum incidunt, mordica-
tionem excitant, & per attractionem
materiæ, lacrymas educunt. Sed hoc
minimè fieri puto à partibus terreis &
adustis, quæ fumo inesse creduntur,
sed potius à sale volatili, qui simul
cum fumo ex rebus accensis in auram
adscendit & acri sua farsedine oculum
ferit, lacrymasque elicit non per at-
tractionem, sed quia ad partes dolen-
tes fluxus fit humorum, uti videmus
in aliis corporis partibus, quæ cum
dolent, major ad illas fit fluxus humo-
rum. Sed quod de aliis fumis hic di-
citur, non de nostro fumo est intelli-
gendum, qui enim ex resina accensa,
evolat, prorsus nihil detrimenti affert
oculo aut ex illo elicit lacrymas, nihil
enim ab hoc oculus sentit incommodi.
Ex hoc fumo in magna copia colligi-
tur fuligo, nostris Rienrauch dicta,
quæ in longè distitas regiones à no-
stra-

stra-

stratibus portatur. Miror Cardanum scripsisse, quod fuligo sit quædam bituminis species, reprehenditur idcirco à Scaligero Exercit. 56. qui dicit, bitumen esse potius fuliginis speciem. Sed neutrum verum id esse patebit ex sequenti capite. Fuligo itaque nihil aliud est, quam fumus condensatus, qui illis rebus, quas attingit, adhæret. Concedo quidem illam fuliginem in se habere aliquid bituminis, quæ ex bituminosis rebus accensis, uti ex turfis, naphtha, lithanthracibus & aliis bituminosis colligitur; illi autem fuligini, quæ ex aliis rebus inflammabilibus, uti lignis & imprimis resina nostra venit, aliquid bituminis inesse, aut bituminis esse speciem, prorsus nego. Bitumen enim est succus terræ lentus, tenax, pici similis, facilimè ignem concipiens, quod de fuligine nostra minimè dici potest.

CAP.

CAPUT XV.

*De modo colligendæ
fuliginis & illius usu.*

CApit mortuum picis, de quo supra cap. 13. egimus, quodque nostrates *Bechgrefen* vocant, minimè tanquam terra inutilis, uti in aliis distillationibus fieri solet, abjicitur, sed ex illo non parvum faciunt lucrum, cum ex illo fuliginem urunt, quæ in distitas regiones à mercatoribus exportatur. Modum urendi fuliginem paucis describere non pigebit. *Ædificant in casa fuliginis, in der Kienrauchshütten* cameram quadratam undique clausam, ita ut ne rima quidem in illa relinquatur, per quam fumus evolare potest. Cameram illam lubet vocare obscuram, quia revera est obscura, non tantum quod nullum lumen intrare

trare

DE MODO COLLIGENDÆ FULIG. & C. 105
trare possit, sed etiam quod illam fu-
mus & fuligo undiquaque nigram &
obscuram reddant. Hæc undique est
clausa, ut jam dixi, præterquam in su-
periore parte, illa tamen minimè est
aperta, sed sacco lineo pyramidato
undique expanso clauditur, uti figura
exhibet. Ad latus hujus cameræ faci-
unt furnum oblongum humilem, in
extrema parte foramen habentem,
in quo residuum picis accenditur.
Furnus interius est cavus & undique
præter foramen illud clausus, cavitas
furni pertingit usque in cameram ob-
scuram. His ita fabrefactis puer qui-
dam ante foramen furni sedens par-
tem aliquam capitis mortui in fora-
mine accendit, sique fere conflagrata
est, plus addit, & ita continuat, donec
omne sit conflagratum. Fumus inte-
rim piceus per cavitatem furni intrat
in cameram, qui cum exitum non in-
venit, sublime petit, ubi sacco illi py-
rami-

ramidato adhærescit & condensatur. Si itaque tantum fuliginis in sacco collegerunt, quantum satis est, puer saccum baculo pulsat & ita fuliginem in pavementum cameræ decutit. Hac deinde doliola & vascula latiuscula & longa, *Rienrauchsässer* & *Rienrauchsbutten* vocant, replent & ita dividendunt. Usus hujus fuliginis apud nos præcipuus est ædificiis nigrum inducere colorem. Pictores etiam utuntur sæpissimè in coloribus nigris & aliis, ut & arcularii in coloranda lignea supellectile, optimum enim præbet colorem nigrum. Plinius lib. 35. cap. 6. ut & alii scribunt, ex fuligine fieri atramentum scriptorium, sed quo pacto id fiat, non dicunt, neque ego scio, ægerrimè enim aqueis liquoribus subigitur, facilime autem oleo. Hoc scio, typographos nostros ex fuligine & oleo lini expresso coquere suum atramentum, quod *Sirniß* vocant. An
in

in aliis regionibus alium habeat usum,
mihi non constat.

A. Camera oblcura.

B. Saccus lineus pyramidatus, in
quo fuligo colligitur & dein-
de baculis decutitur.

C. Furnus oblongus per cujus ca-
vitatem fumus intrat in ca-
meram.

D. Foramen, in quo caput mortu-
um picis accenditur.

eee. Doliola & vascula, quæ fuli-
gine implentur.

CAPUT XVI.

De candelis ligneis.

NOs sine lychnis vitam hanc tran-
sfigere non posse unicuique no-
tum est, multa enim opera, quæ noctu
aut in cellis vinariis & cerevisiariis
aut in aliis locis opacis perficere sole-
mus,

mus, in tenebris minime possunt perfici, sed candelis ad hæc opus est nobis. Non solum autem nos sed & veteres illis usi sunt. Vetustissimus auctor, qui candelarum seu lucernarum meminit, est Moses. Jubet enim Dominus Mosen Exod. XXV, 37. septem facere lucernas, quas etiam cap. XXXVII, 23. fecit. Ad suas lucernas non solum veteres utebantur oleo olivarum, uti videre est ex eodem Mose Exod. XXVII, 20. *Præcipe, inquit Dominus, filiis Israël, ut adferant tibi oleum de arboribus olivarum purissimum, pilaque contusum, ut ardeat lucerna semper.* Et Levitic. XXIV, 2. *Præcipe filiis Israël, ut adferant tibi oleum de olivis purissimum contusum ad concinandum lucernas jugiter; sed & nos idem adhibemus, lucet enim egregiè, nullumque fumum tetrum edit aut odorem.* Præterea adhibemus etiam ad lampadas oleum lini expressum, ut

&

& oleum feminis rapi sylvestris, quod
 Kūbesaamen / apud Saxonos Winter-
 saat nominatur. Sed olea hæc malum
 spirant odorem, sic alia etiam olea ex-
 pressa uti papaveris feminis usurpa-
 mus. Pingvedo balænæ, Fischehran
 etiam adhibemus in lampadibus, &
 alias pingvedines uti sebum animalium,
 quo & veteres usi sunt. Permittit
 enim Columella lib. 2. de Re Rustica
 cap. 22. agricolis per ferias far pinse-
 re, faces incendere, candelas sebare.
 Omnium optimi lychni fiunt ex cera,
 Bitumen etiam ad lychnorum usum
 venit, uti Agricola lib. 2. de natura eo-
 rum, quæ affluunt de terra, scribit:
 Saxonum plebem rusticam, non tan-
 tum uti bitumine liquido ad lucerna-
 rum splendorem, sed inde quoque
 faces nuptiales conficere verbascicau-
 libus in ipsum intinctis. Plinius iti-
 dem testatur lib. 35. cap. 15. Agrigen-
 tinos olim in Sicilia bitumen illud li-
 qui-

quidum, quod fontibus supernatare
 solet, in usum lucernarum adhibuisse.
 Sic Strabo lib. 16. dicit: Babylonios
 bitumine liquido nigro pro oleo in lu-
 cernis uti. Sed omnes has candelas
 tanquam nimis caras spernunt nostri
 sylvicolæ & usurpant candelas ligne-
 as, quas *Schleüssen* vocant. Faciunt
 nempe longas & tenues assulas ex pi-
 nastro, harum unam accendunt & in-
 tra fissum baculum firmant, non tamen
 ut erecta stet, sed ad latus inclinet. Si
 una est conflagrata, aliam accendunt,
 atque iterum aliam. Hæ candelæ seu
 faculæ & olim fuisse in usu testatur
 Virgilius lib. 1. Georg. vers. 291.

*Et quidem seros hiberni ad luminis
 ignes*

*Pervigilat, ferroque faces inspicat
 acuto.*

Sic forsan & Circe assulas ex cedro
 nocturna in lumina ussit, uti canit
 idem lib. 7. Æneid.

tectis.

CAPUT XVII.

De carbonibus & modo eos conficiendi.

Quia plerumque in nostris locis carbones ex picea, abiete & pinastro faciunt, pauca de iis differam. Quærendum autem est, quid sit carbo? Bodinus in Theatro naturæ dicit esse *terram pingvem accensam*, sed nulla adest pingvedo in carbonibus cuius illos penitus scrutanti erit obvium. In lignis quidem resiniferis est omninò pingvedo, sed in carbonibus ex lignis illis factis prorsus nulla. Prætereà carbo non est accensus, sed extinctus, pruna autem, quæ differt à carbone, est accensa. Alii dicunt, *carbonem esse ignem flammæ expertem, in quo plus terræ, quam aeris est*. Sed de carbone non potest dici esse ignem. In

In
q
d
q
h
n
le
fe
m
ra
ca
ge
n
fu
u
n
ca
er
p
d
fu
H
S

In carbone enim tam parum ignis est, quàm in lignis aridis. Convenit hæc descriptio potius prunæ. Dico igitur quod carbo sit *lignum semiustum omni humiditate vi ignis privatum*. Carbo- nes ad multa in vita humana sunt uti- les, non solum enim culinarii sunt, sed & metallici, sine carbonibus enim metalla fundi nequeunt. Fabri fer- rarii, Aurifabri, Chymici aliique illis carere non possunt. Sunt autem varia genera carbonum, & pro diversitate materiæ, ex qua illi fiunt, diversi etiam sunt, ex materia dura præstantiores fi- unt, quam ex molli, sic lignum fagi- num, iligneum meliores nobis dat carbones quàm abiegnum, diutius enim fovent ignem. Habemus insu- per carbones fossiles, qui itidem pro diversitate loci, ubi eruuntur, diversi sunt, aliis enim aliis sunt meliores, ita Hannonii & Leodienses meliores sunt Scoticis, Scotici verò meliores Bohe- micis.

micis. In Armenia fabri ferrarii nucleis palmæ pro carbonibus utuntur, uti scribit Strabo lib. 16. Ex turffis etiam in Hollandia faciunt carbones. Hi autem ut & fossiles accensi tetro suo vapore malè afficiunt caput, inducendo nimirum céphalalgiam atque alia mala, juxta Langium lib. 1. Medic. epist. 77. *Omnia, quæ bitumen redolent, cerebro & capiti sunt infesta.* Non solum enim lithanthrax est species quædam bituminis, sed & turffæ nihil aliud sunt quam cespites bituminosæ, testante hoc Martino Schoockio in tractatu de turffis. Hoc autem de carbonibus nostris dici non potest. Si enim illi rectè sunt præparati, ita ut, omnis humiditas in illis sit absumta, nec aliis humoribus sint inquinati, nullum tetrum spirant odorem, nec emittunt vaporem, licet quadantenus capiti sint graves. Quæritur à Martino Schoockio in tractatu de turffis

cap.

DE CARBON. & MODO EOS CONF. 115
cap. 17. unde nigredo fit in carboni-
bus? Mocenicus institut. Controv. 4.
part. 1. cap. 29. putat nigredinem
omnem à terreo sicco, non frigido in-
vehi, calore aëris in partes veniente.
Sed respondet Schoockius, si hoc ve-
rum esset, calx & cornu cervi ustum
etiam essent nigra. Accedit autem
Schoockius ad sententiam Scarmilio-
nii, qui lib 2. de calor. cap. 14. putat,
tum opacitatis summæ, tum nigredi-
nis esse inæqualitatem maximam, pro-
venientem vel à terra vel ab aqua &
minima aëris portione: inæqualitas
verò hæc per adustionem in iis, quæ
comburuntur, præ cæteris procuratur.
Si autem hoc verum esset, plures aliæ
res, quæ inæqualitatem maximam ha-
bent, essent nigra, uti videre est in cor-
nu cervi usto, in quo eadem inæquali-
tas per adustionem introducitur, quæ
in carbonibus. Hookius Regiæ Socie-
tatis in Anglia socius scribit, uti appa-

F 3.

ret

ret ex Ephemer. Erudit. tom. 2. ephemer.
42. nigredinem in carbonibus esse
ab insigni pororum numero. Dicit
enim, si corpus multos habeat poros,
in quibus lumen non reflectitur, ne-
cessario apparet nigrum. Sed si hoc
esset verum, unde nigredo in carboni-
bus subtilissimè pulverisatis? unde ni-
gredo in carbonibus fossilibus, in la-
pidibus fissilibus, quos Schiefer voca-
mus & aliis lapidibus nigerrimis? cer-
te non à pororum multitudine, sunt
enim corpora densa & compacta.
Subjungit quidem Autor ille nigredi-
nem nihil aliud esse, quam privatio-
nem luminis sive defectum reflexio-
nis. Hoc melius explicat Robertus
Boyle in Experimentis de coloribus
part. 2. cap. 2. quem vide; sunt qui-
dem non pauca, quæ illi possunt obji-
ci. Unde enim nigredo in tinctura il-
la gallorum & vitrioli, an etiam à su-
perficie scabra innumeris constante
cylind-

DE CARBON. & MODO EOS CONF. 117
cylindris, conis, vel pyramidibus?
unde nigredo in panno lineo vel la-
neo colore nigro tincto, antea albo?
Quæritur an tinctura ex gallis & vi-
triolo facta ita superficiem lanei panni
possit alterari, ut appareat niger? ita-
que color niger non inhæret corpori-
bus, sed tantum est apparens & ab ex-
trinseco aliquo dependet. Pannus ni-
ger intus & in cute erit nil nisi cylin-
dri, conis vel pyramides. Si enim dis-
secas interius æquè est niger, ac exte-
rius. Quid si in sectione etiam disseces
pyramides, conos vel cylindros?
Quæritur, an marmor nigrum exquisi-
tissimè politum etiam habeat tales cy-
lindros, conos vel pyramides in su-
perficie? Gassendus in epistola qua-
dam dicit: *Existimare par est, corpora
suapte naturâ nigra constare ex particu-
lis, quarum superficieculæ scabræ sint,
nec facile lucem extrorsum reflectunt.*
Ergo quæ suapte naturâ non sunt ni-
gra,

gra, ut panni tincti ex particulis talibus non constant. Sed acquiesco in sententia ingeniosissimi Boylæi, donec alius aliam & quidem meliorem in medium proferat. Fateor, me huic rei ulterius indagandæ non esse parem, nec etiam licet propter sumptuum inopiam. Sed ad modum conficiendi carbones. Carbonarii, die Röhler / lignum abietum, picearum aut pinastro- rum, in cumulos, quos Mühler vocant, congerunt, hos cespitibus undique tegunt, & accendunt, quum itaque lignum omni humiditate est privatum, acervos totos terra operiunt, ita ut ignis suffocetur, & totus extinguatur, deinde eximunt carbones & dividunt.

AAA. Acervi carbonarii.

bbb. Carbonarii, qui erumpentem ignem terra injecta prohibent.

EPISTO-

EPISTOLA Ad Amicum

de

ANTIMONIO.

*Temporibus medicina valet : data tem-
pore profunt ,*

Et data non apto tempore vina nocent.

Licet hi Ovidii versiculi uti de vino & aliis medicamentis, ita etiam de Antimonio sint verissimi, Amice carissime, tamen quidam est, qui me propter usum Stibii Bonis quibusque, qui mineralia & metalla, aut quæ ex illis parantur remedia, non norunt, aut quid in medicina valeant, nesciunt, odiosum reddere conatur. Non desinit ille ubique locorum sinistram de

F 5

me

me spargere famam atque dicere, me
in omnibus fere morbis, ubi expur-
gatione aut per vomitum aut per se-
cessum opus sit, uti Antimonio, adeò
ut etiam quibusdam illo medicamen-
to plus nocumenti, quam emolumen-
ti attulissem. Sed testor Deum, me hîc
locorum nunquam medicamenta ex
Antimonio, quæ aut vomitum cient,
aut alvum movent, adhibuisse, non
eam ob causam, quod Antimonium
condemnem & prorsus ex schola Me-
dica relegandum putem, sed propter
calumniam, quam ab inimicis meis
metui. Sed volui vitare Charybdin &
ecce incidi in Scyllam. Antimonio
diaphoretico, Bezoardico minerali,
Cinnabari Antimonii aliisque, quæ
sudorem movent, sæpissimè non sine
bono successu usus sum. Sed si bonus
ille Antimonium norit, & qualia quan-
taque remedia ex illo parentur, sciat,
uti non dubito, tantumque hoc ex in-
vidiâ

vidia spargat, contra suam conscientiam agit. Sed quid faciam? illumne iterum convitiis infecter, an taceam? neutrum consultum esse puto, illô enim crabrones irrito, hôte me fontem facio. Sed ut honori meo consulam, atque Tu & alii, qui rei medicæ operam non dant, sciant, quale Antimonium sit medicamentum, virorum quorundam doctissimorum testimonia de illo afferam. Quercetanus in tetrad. cap. 31. inquit: *In Antimonio sunt sexcentæ proprietates, variæ ac præstantes, ut preparantes, expurgantes, vomitiones concitantes, & id genus alia, ut nunquam satis laudari queat hoc medicamentum. Crudo attribuerunt veteres vim odstringendi, exsiccandi, meatus corporis abstruendi, excrescentias carnis obsumendi, cicatrices obducendi, oculorum ulcera & sordes mundificandi, unde & ad collyria imprimis commendatur. Sunt & qui ad epilepsiam ar-*

cendam exhibent, etiam in ipso paroxysmo. Franciscus Ignatius Thiermairius, Consiliarius & Medicus cubicularis Bavaricus, in schol. ad Consult. 5. ait: Ab omni noxa Stibium rectè preparatum & debita methodo adhibitum bodiè absolvunt viri Doctissimi. --- Ego sanè, ita fidem meam testor, scio innumeros, qui, dum febribus intermittentibus, apud nos ante unum alterumve annum solito contumacioribus laborabant, antimoniatibus duntaxat curari poterant, remediis aliis fere omnibus incassum adhibitis. Ita scilicet hoc remedii genus non solum innoxium est, sed unicum subinde præsidium, quo morborum contumacia feliciter expugnatur. Angelus Sala, qui juxta magnum Conringium primus inter chemicos nugari desiit, tum in Anatomia Antimonii, tum Aphorism. 33. sect. 2. laudes Antimonii ita prædicat: Antimonium, tametsi id multi Medici, qui proprietates ejus juxta

cum

*eum ignarissimis sciunt, maledico ore
evillentur, dat nobis vomitorium,
omnium, que à primis usque tempori-
bus ad hanc nostram etatem in usu fue-
runt, efficacissimum & tutissimum, quod
nulla symptomata venenosa producit,
neque ullo modo corpus ledit, nisi for-
tean præparatum sit cum rebus, que no-
cere possunt, aut administratum ab eo,
qui medicine ignarus. Sed mitto alios,
qui Antimonium summis afficiunt
laudibus, ut Crollium, Libavium, Pop-
pium, Agricolaam, Rulandos, Codron-
chium, Gesnerum, Pedemontanum,
Bovium &c. Nec curo Jacobum Gre-
vinium, Lucam Stengelium, Bernar-
dum Deslenium, Joannem Cratonem,
Thomam Erastum, Johannem Bap-
tistam Gemmam & alios, qui contra
Stibium scripserunt, neque etiam
Casparum Hoffmannum, qui plura
non sine præjudicio carpsit, multò
minus Guidonem Patinum, Medicum*

Parisiensem, & Carolum Sponium;
Medicum Lugdunensem, omnium
minimè sententiam Collegii Medico-
rum Parisiensium ante annos centum
& decem de Antimonio latam, hi enim
omnes aut usum & vires Antimonii
nescierunt, aut ex nimia perversitate
hoc fecerunt. Audi, quid hodierni
Medici Parisienses de Antimonio sen-
tiant. Cum enim lites inter Medicos
quosdam de Antimonio valde inca-
luerint, tandem ad easdem compo-
nendas Supremæ Curiaë autoritatem
accerfi oportuit, quæ etiam conclusit,
ut Facultas Medica deliberationis
circa hanc materiam instituendæ gra-
tiâ conventum iniret. Hujus igitur
sententiæ exequendæ ergò Doctores
Medici convenerunt, & numero qui-
dem 102. die videlicet 29. mensis Mar-
tii, ubi 92. fuerunt, quorum constans
fuit sententia, poni debere inter medi-
camenta purgantia vinum emeticum,
quod

quod ex vitro Antimonii præparatur. Secundum horum vota etiam Facultas decretum fecit, in quo Antimonii usum approbavit, uti videre est ex Ephemerid. Eruditor. tom. 2. ephem. 24. Narrabo historiam de jam nominato Guidone Patino, quam à viro fide dignissimo accepi. Ille habebat filium ægotantem, quem ex medio tollere volebat, (terrorem mihi incutit tale nefandum Patris in filium facinus, quod tamen ille non curavit) huic propinavit Antimonium, & optavit, ut illud filium interficeret: sed sum venenum hominem egregiè purgavit, & omnem saburram extra corpus eliminavit, ita ut præter spem ægotans pristinam sanitatem recuperaverit. Hoc tamen nullo modo effecit, ut Patinus ad sanio rem mentem redierit. Ut autem aliquid dicant Misochymici, scribunt, corpora nostra non ferre Antimonium propter vehement-

men-

mentiam. Sed his respondeo verbis Caspari Hoffmanni, quibus utitur contra Mesuen: *Sed ut liberè dicam, quid sentio, inquit ille, videtur mihi querela esse, qualis ille mathematicorum quorundam imperitorum, cælum descendisse & esse jam propius terræ, nescio quot millibus stadiorum.* Sciendum enim, unumquodque vomitivum sive ex vegetabilibus, sive mineralibus præparetur, suam operationem cum molestia quadam perficere. Sed dicat aliquis, sæpius videmus, quod Antimonium ægrotantibus plus damni quam utilitatis afferat. Hoc non nego, faciunt id etiam Galenica, quæ tamen sæpissimè adhibentur. De Colocyntiide hæc habet Caspar Hoffmannus de medic. officin. *Est medicamentum virosissimum & tantum non mors ipsa, ut Prophetarum filii clamant, 2. Reg. 4. Non tantum enim κακόςμαχον est, sed & abrasis intestinis, dysenterias facit.*

Nec

Nec tamen bene præparatam & correctam ex schola Medica extirpat. Asarum violenter per vomitum expurgat. Bryonia valida est. De Helleboris dicit idem Hoffmannus, quod sint vehementissimi, nec careant vi septica, nihilominus tamen summo-perè laudat. Esula vehementissimè purgat, nec tamen ejus usum abhorrent. De Scammonio audiamus eundem Hoffmannum. *Est autem purgans, inquit, furiosum, quale Helleborus, & si quid Helleboro nocentius. Hinc Oribasius scribit, omnium purgantium violentissimum esse. Mesue fatetur, Democritum per Anatomasiam purgans vocasse. Hinc Helidæus & sapientes omnes prohibent uti illo, quia deberet esse pro stimulo tantum leviorum purgantium. Ipsum enim acrimonia sua molestum esse omnibus visceribus, que non tantum irritat ad nimiam expulsionem, sed & exulcerat. Ideò Diarrhææ*

acci-

accidunt, dysenteria, tenesmi, vomitus,
horrenda quæque symptomata. Nec ta-
men minus ille, quam alii in usum
trahunt. Ut alia vehementissima me-
dicamenta, quæ tamen sæpissimè à
Galenicis usurpantur, taceam. Sed
dicunt illi, hæc omnia à nobis adhi-
bentur non nisi benè correcta. Idem
illud etiam dico de Antimonio, non
usurpatur nisi benè præparatum, opti-
meque correctum. Nulli enim autor
sum, ut Antimonium crudum assumat,
ex illo enim nullum commodum, sed
potius incommodum hauriet, totum
per artem spagyricam immutandum
est, ita ut in æternum reduci nequeat.
Bene Dioscorides: Oportet ea, que
pericula ferunt pervicacioribus auxiliis
expugnare, & minus infesta mitioribus.
Quippe absurdum fuerit in gravioribus,
segnioribus medicamentis homines in
discrimen adducere; in mitioribus ve-
rò, vehementium auxiliorum injuriã cor-
pus

pus laceffere. Hæc verba femper funt
 obfervanda, neque unquam purgan-
 tia ex Antimonio in mitioribus mor-
 bis adhibenda, ubi autem neceffitas
 exigit, fine metu propinanda funt,
 nunquam enim fallent. Abfit, ut pro-
 mifcuè in omni morborum genere
 illis utendum effe ulli autor fim. Nam
*Temporibus medicina valet, data tem-
 pore profunt,*

*Et data non apto tempore nulla ju-
 vant.*

Quibus morbis Bezoardicum fol-
 re Ferdinandi Sagittarii, Sereniff.
 Elector. Maximiliani, utriusque Ba-
 varia Ducis Confiliarii & Medici Cu-
 bicularii adverfetur, & quomodo præ-
 paretur, vide fis apud fupra nomina-
 tum Thiermairium. Quibus morbis
 Panacæa ex Antimonio Rudolphi
 Glauberi medetur, legitur in fecunda
 parte Pharmacop. Spagyric. ejus au-
 toris. Scio illam Sereniffimi cujus-
 dam

dam Principis Archiatrum peritissimum etiam infantibus recens natis non sine magno emolumento exhibere. Quid valeat quinta Essentia Petri Johannis Fabri, videmus lib. 3. cap. 15. Myrothecii Spagyrici. Sed quid opus est testimoniis, ipse ille, qui aliorum odium in me commovere studet, Cinnabarim Antimonii & alia ex Antimonio præparata in usu habet, illa tamen ipse non semper præparat, sed ab agyrtis & circumforaneis emit, qui tamen nunquam medicamenta genuina & rectè præparata vendunt. Bene scio, illum ante paucos annos Cinnabarim Antimonii à tali circumforaneo emisse, & quidem minimo pretio, fuit autem impossibile, ut ille tam vili pretio Cinnabarim illam potuerit vendere, si non fuisset aut cinnabari pictorum aut alia re adulterata. Sed videat ille, quali emolumento ægrotantium hoc fecerit. Facile illi dicam
scribe-

scribere & de injuriis eum accusare
possem, verum nolo ipse illas injurias
ulcisci, potius vindictam summo Deo,
omnium scelerum vindici justissimo
relinquo, meque mansuetudine atque
oleo Christianæ caritatis munio, ut
talium hominum aculeos & lingvas
pungentes nullo modo formidem.
Det illi Deus aliam mentem, ut im-
posterum proximos suos fama læ-
dere desinat. Vale Amice
svavisime.

F I N I S.

Botan. 1310

